

Mordbrand

Farebedömning och andra frågor

Rättslig vägledning 2025:2
Utvecklingscentrum
Mars 2025

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund och syfte.....	6
2 Mordbrand – den rättsliga regleringen	7
2.1 Den brottsliga gärningen	7
2.2 Brand.....	7
2.3 Brand som innebär en fara (mordbrandsfara).....	8
2.3.1 Allmänt om fara.....	9
2.3.2 Konkret fara.....	9
2.3.3 Farebedömningen och begreppet spridningsrisk.....	11
2.4 Objekt för mordbrand.....	14
2.4.1 Fara för annans liv eller hälsa.....	14
2.4.2 Omfattande förstörelse av annans egendom.....	15
2.5 Uppsåt.....	17
2.6 Gradindelning.....	18
2.6.1 Grov mordbrand.....	19
2.6.2 Mindre allvarlig mordbrand.....	21
2.7 Förberedelse	22
2.8 Försök.....	24
2.8.1 Försökspunkten.....	25
2.8.2 Försöksuppsåtet	27
2.8.3 Fara för brottets fullbordan utesluten p.g.a. tillfälliga omständigheter	28
2.8.4 Särskilt om automatiska släckningssystem, bl.a. sprinklers	31
2.9 Konkurrens	34
2.10 Underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott.....	35
2.11 Skadestånd	36
2.11.1 Kränkningersättning	36
2.11.2 Jämkning av skadestånd	37
2.12 Sakkunnigutlåtande – den rättsliga grunden	38
2.13 Slutsatserna i ett sakkunnigutlåtande.....	40
3 Utredningsarbetet	42
3.1 Exempel på inledande utredningsåtgärder	42

3.1.1	Exempel på utredningsåtgärder avseende brottsplatsen..	42
3.1.2	Exempel på utredningsåtgärder avseende misstänkt person	43
3.1.3	Exempel på utredningsåtgärder avseende målsägande och vittnen	44
3.1.4	Exempel på utredningsåtgärder vid skador eller fara för liv och hälsa och fara för omfattande förstörelse av annans egendom.....	44
3.2	Insatsledare och sakkunnig	45
3.3	Protokoll över brandplatsundersökning.....	45
3.4	Sakkunnigutlåtande – i praktiken	46
3.4.1	Inför häktningsframställan	46
3.4.2	Beställning av sakkunnigutlåtande	46
3.4.3	Särskilt om sakkunnigutlåtande vid brand som slocknat eller har brunnit ut.....	47
3.4.4	Nationellt forensiskt centrum.....	48
3.5	Frågor till sakkunnig när fara inte bedömts föreligga	48
3.5.1	Kontrollfrågor när fara inte bedömts föreligga.....	49
3.5.2	Exempel på frågor till sakkunnig vid vissa händelser	49
3.6	Viktigt att tänka på	50
3.6.1	Farebedömningen.....	50
3.6.2	Omfattande förstörelse.....	50
3.6.3	Skolbränder	50
3.6.4	Trapphus, skoltoaletter och brevinkast	51
3.6.5	Blockerade nödutgångar	51
3.6.6	Sprinklers och branddörrar	51
3.6.7	Suicidförsök.....	52
3.6.8	Åtal och rättegång.....	52
4	Sammanställning av publicerade rättsfall	54

Sammanfattning

Denna vägledning har delats upp i ett kapitel med den rättsliga regleringen, [kapitel 2 Mordbrand – den rättsliga regleringen](#) och ett kapitel som syftar till att ge stöd och vägledning i den praktiska handläggningen av mordbrandsutredningar, [kapitel 3 Utredningsarbetet](#).

Den rättsliga regleringen

I [avsnitt 2.3](#) behandlas *farebedömningen* och vad som är *mordbrandsfara*. Den brottsliga gärningen vid mordbrand består i framkallande av en brand, som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Faran ska vara konkret, dvs. en faktisk fara i det enskilda fallet. Den relevanta tidpunkten för bedömningen av fara är anläggningsögonblicket. Det är faran och inte effekten, hur det faktiskt blir, som är relevant. Fara kan föreligga p.g.a. elden i sig, men även brandens följder kan orsaka fara som omfattas av straffansvaret. Det kan exempelvis vara att branden inneburit fara för en farlig miljö p.g.a. brandrök, fara för att någon ska tvingas till ett livsfarligt hopp eller fara för att något ska explodera.

[Avsnitt 2.5](#) rör *uppsåt* till mordbrand. Uppsåt krävs i förhållande till alla de objektiva förutsättningarna för ansvar. Anläggandet av brand ska ha skett med uppsåt och uppsåtet ska även omfatta faran för annans liv eller hälsa eller faran för omfattande förstörelse av annans egendom. Om brottet är att bedöma som grovt krävs även att de omständigheter som kvalificerar brottet som grovt är täckta av uppsåt.

I [avsnitt 2.6](#) behandlas frågan om *gradindelning*. Kvalifikationsgrunderna i lagtexten för grovt brott (om branden anlagts i tättbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller annars inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet) är vare sig uttömmande eller absoluta. Exempelvis kan kvalificerande omständigheter vara att branden har anlagts för att underlätta utförandet av ett annat allvarligt brott. Det är av betydelse hur nära det har varit att faran har realiserats.

[Avsnitt 2.7](#) rör *förberedelse* till mordbrand. Innehavet av t.ex. brandfarlig vätska är inte i sig tillräckligt för straffansvar, men kan vara det om vätskan innehas tillsammans med andra föremål.

[Avsnitt 2.8](#) handlar om *försök* till mordbrand. Vid gränsdragningen mellan fullbordat brott och försök är det viktigt att tänka på att mordbrand är ett fare- och inte ett effektbrott. I avsnittet beskrivs försökspunkten och när tillfälliga omständigheter utesluter fara för fullbordan.

[Avsnitt 2.12](#) handlar om *sakkunnigutlåtanden* ur ett rättsligt perspektiv.

Utredningsarbetet

[Avsnitt 3.1](#) innehåller *exempel på olika inledande utredningsåtgärder*.

Exemplen rör brottsplatsen, den misstänkte, målsägande och vittnen. Det rekommenderas att inte ställa frågor om fara eller spridningsrisk till räddningstjänstens insatspersonal utan enbart till en sakkunnig.

[Avsnitt 3.2](#) rör *insatsledare och sakkunnig*. I avsnittet förklaras skillnaden mellan en insatsledare och en sakkunnig.

[Avsnitt 3.3](#) rör *brottsplatsundersökning* och vikten av att snabbt säkra rester av brandfarliga vätskor som avdunstar mycket snabbt. I de flesta fall är det viktigt att ha en kriminalteknisk utredning om brandorsaken från polisen. Det är vanligtvis inte tillräckligt med endast ett sakkunnigutlåtande från räddningstjänsten.

[Avsnitt 3.4](#) behandlar *sakkunnigutlåtanden*. Här betonas vikten av en tydlig kommunikation mellan åklagare, polis och sakkunnig i syfte att få ett så gott underlag som möjligt för farebedömningen. I avsnittet finns exempel på frågor som kan vara till stöd vid beställningen av ett sakkunnigutlåtande.

[Avsnitt 3.5](#) rör frågan när *sakkunnig bedömt att fara inte föreligger*. Här finns en lista med exempel på kontrollfrågor. Syftet är att kontrollera att den bedömning som sakkunnig gjort överensstämmer med den juridiska farebedömningen vid mordbrand. Det finns också exempel på frågor som kan vara lämpliga att ställa till sakkunniga vid vissa typer av händelser.

I [avsnitt 3.6](#) uppmärksammas några *saker som kan vara viktiga att tänka på*, exempelvis att tiden på dygnet kan ha betydelse för farebedömningen och de särskilda svårigheter som finns vid bränder anlagda i trapphus, toaletter och brevinkast. Andra frågor är blockerade nödutgångar och hur förekomst av automatiska släckningssystem som sprinklers och säkerhetsdörrar kan påverka bedömningen. Vid suicidförsök genom att tända eld på sig själv är det viktigt att inte göra en uppsåtsbedömning innan själva gärningen är utredd; även om huvudsyftet har varit att ta sitt eget liv kan det även ha varit fråga om att skada andra eller att i vart fall ha varit likgiltig för det. Vid åtal och rättegång betonas vikten att höra sakkunnig och kriminaltekniker som utrett brandorsaken. Det anges också när Nationellt forensiskt centrum (NFC) kan vara behjälpliga i mordbrandsutredningar.

[Avsnitt 4](#) innehåller en *sammanställning av publicerade rättsfall*.

1 Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

Farebedömningen vid allmänfarliga brott som mordbrand är svår. Det bedöms finnas ett behov av ökat stöd till verksamheten för att kunna göra dessa bedömningar. Brotten har under senare år ändrat karaktär till att i allt fler fall ingå som ett led i grov organiserad brottslighet och bedöms ha ökat i omfattning. De vid bränder vanligaste förekommande brotten är mordbrand, allmänfarlig vårdslöshet och skadegörelse. Mordbrand och allmänfarlig vårdslöshet kriminaliseras i 13 kap. brottsbalken. En stor skillnad gentemot de flesta andra brott är att den faktiska effekten av gärningspersonens handlande inte är viktig för rubriceringen av brottet. Det rör sig i stället om ett straffbeläggande av farliga beteenden i vid bemärkelse, sådana beteenden som är farliga för allmänheten. Det finns för dessa brott inte heller något krav på en direkt utpekad målsägande som drabbats av faktiska skador. Vid skadegörelsebrott, som regleras i 12 kap. brottsbalken, finns det däremot ett krav på en direkt utpekad målsägande som drabbats av faktiska skador.

Syftet med denna rättsliga vägledning är att ge de operativa åklagare som handlägger mordbrandsutredningar stöd och vägledning i såväl joursituationen som vid förundersökningsledning av egna utredningar. Vägledningen har delats upp i ett kapitel med den rättsliga regleringen, [kapitel 2 *Mordbrand – den rättsliga regleringen*](#) och ett kapitel som syftar till att ge stöd i den praktiska handläggningen, [kapitel 3 *Utredningsarbetet*](#).

Den praktiska delen av vägledningen innehåller en punktlista med kortfattade förslag till åtgärder i det inledande skedet av en mordbrandsutredning. Tanken är att punktlistan ska ha formen av en **checklista** till stöd för åklagare under **jourtid** eller **vid inledningen av en utredning** när det finns en misstänkt, se [avsnitt 3.1](#).

I arbetet med denna rättsliga vägledning har samverkan skett med en referensgrupp med medarbetare från samtliga åklagarområden. Samverkan har även skett med Nationellt forensiskt centrum (NFC).

2 Mordbrand – den rättsliga regleringen

13 kap. 1 § brottsbalken

Om någon anlägger brand, som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom, döms för *mordbrand* till fängelse, lägst två och högst åtta år.

Är brottet mindre allvarligt, döms till fängelse, lägst ett och högst tre år. (SFS 1993:207)

13 kap. 2 § brottsbalken

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, döms för *grov mordbrand* till fängelse på viss tid, lägst sex och högst arton år, eller på livstid.

Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om branden anlagts i tättbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller annars inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse. (SFS 2009:396)

2.1 Den brottsliga gärningen

Den brottsliga gärningen vid mordbrand består i framkallande av en primäreffekt, brand, som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

2.2 Brand

Med brand avses eld som kommit lös som brinner med låga och inte är under kontroll eller glödbland vilket definieras som en förbränningsprocess som inte är under kontroll och är av sådan styrka att den erfarenhetsmässigt inte slocknar av sig själv utan förr eller senare slår ut i lågande eld.

För att fullbordad mordbrand ska föreligga är det inte tillräckligt med åtgärder som endast innebär förberedelse till brand. En brand måste ha uppstått.

Fullbordad mordbrand föreligger även när det i det antända föremålet har uppstått en förbränningsprocess som inte är under kontroll och är av sådan

styrka att den erfarenhetsmässigt inte slocknar av sig själv utan förr eller senare slår ut i lågande eld.¹

Av NJA 1959 s.150 framgår att det definitionsmässigt är en brand redan när det i det antända föremålet uppstått en förbränningsprocess som inte är under kontroll och är av sådan styrka att den erfarenhetsmässigt inte slocknar av sig själv utan förr eller senare slår ut i lågande eld. Det senare kallas glödbland. Det är alltså definitions- mässigt en eld redan när det glöder.

I "Lastbilssläpet" NJA 2011 s. 611 uttalar Högsta domstolen att en av förutsättningarna för att någon ska dömas till ansvar för mordbrand är att det har utbrutit brand. Så anses vara fallet om eld har kommit lös, eller med andra ord brinner med låga och inte är under kontroll. I det fallet var det fråga om en brand med öppen låga.

I "Bussen i Östberga" NJA 2017 s. 531 uttalar Högsta domstolen att för att en brand ska anses vara anlagd krävs i princip att eld brinner med öppen låga men det behöver inte börja brinna direkt. En brand kan också anses vara anlagd om det har inletts en förbränningsprocess som, om processen inte avbryts, kommer att resultera i eld med öppen låga.

Hur en brand anläggs saknar betydelse. Allt som kan orsaka eld kan vara att anlägga brand.

2.3 Brand som innebär en fara (mordbrandsfara)

Mordbrandsfara

Rekvisitet *fara* innebär en konkret, faktisk fara i det enskilda fallet. Den relevanta tidpunkten för bedömningen av fara är anläggningsögonblicket. En framåtsyftande farebedömning ska göras från anläggningsögonblicket. I farebedömningen ska samtliga omständigheter som just då föreligger tas i beaktande och utgångspunkten är att inga släckningssatser från räddningstjänsten eller annan görs. Faran behöver inte ha uppkommit samtidigt som den fareskapande åtgärden men faran ska vara en följd av anläggandet. Det är viktigt att bortse från effekten, hur det faktiskt blir.

Faran kan uppstå antingen för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

Det krävs inte att elden i sig ska orsaka fara för skada utan även fara för att branden orsakar skada på annat sätt, t.ex. genom att utveckla giftig rök, tvinga någon till ett livsfarligt hopp eller få ett sprängämne att explodera är tillräckligt.

¹ Se Bäcklund m.fl. Brottsbalken, version 25, JUNO, En kommentar till 13 kap. 1 § med däri gjorda hänvisningar.

2.3.1 Allmänt om fara

I stort sett hela 13 kap. brottsbalken ägnas åt brott som innebär fara. För att redan faran för en effekt ska kunna ges avgörande betydelse för frågan om en handling kriminalisering krävs att handlingen hotar ett viktigt intresse. Så är förhållandet med de gärningar som i kapitlet har straffbelagts på farestadiet. Vid många av brotten i kapitlet riktar sig faran såväl mot människor som mot egendom. Genom en handling som hör till denna brottsgrupp framkallas i allmänhet fara som inte endast hotar enstaka människor eller föremål utan en mera obestämd och vidsträckt krets av objekt. Om brand anläggs uppstår p.g.a. spridningsrisken i allmänhet fara för alla människor och föremål som finns i närheten av brandstället.²

För ytterligare fördjupning i begreppet fara hänvisas till Olle Hoflund, *Om farebegreppet i straffrätten* (1967), Ivar Strahl *Allmän straffrätt i vad angår brotten* (1976, 4 kap. avsnitt 2), Nils Jareborg, *Allmän kriminalrätt* (2001 s. 165 ff.) och Asp, Ulväng & Jareborg, *Kriminalrättens grunder* (2013 s. 89 ff.).

2.3.2 Konkret fara

Den fara som är aktuell i dessa fall är konkret fara. Konkret fara innebär att det i just det aktuella fallet finns en beaktansvärd risk för att faran ska realiseras. Faran behöver inte fastställas i termer av sannolikhet, utan det räcker att faran inte varit försumbar. Det betyder att alla risker som från normala utgångspunkter är värda att ta med i beräkningen när man överväger att handla på ett visst sätt kan utgöra konkret fara. Endast risker (fara) som en normalt omdömesgill person helt kan bortse ifrån inför en åtgärd bör vara att bedöma som försumbara vid riskbedömningen. Faran behöver inte uppstå samtidigt som branden anläggs men om den inte uppstår samtidigt är det viktigt att kunna visa att den förväntas uppstå.

I NJA 2008 s. 1060 ogillades åtalet för framkallande av fara för annan. Där hade en person gömt två träplankor med fastsatta spikar riktade uppåt på en grusväg. Det ansågs inte vara en beaktansvärd risk för svår kroppsskada men Högsta domstolen påtalar att det inte krävs att det ska vara möjligt att peka ut den eller dem som kommer att bli utsatta för fara redan när gärningen företas. Inte heller krävs att den konkreta faran uppstår samtidigt som den fareskapande gärningen företas; det är tillräckligt att någon därefter hamnar i farozonen.

Eftersom fara kan föreligga även i de fall då den befarade effekten inte inträffar, kan man inte grunda en farebedömning på vad som senare hänt. I "Straffansvar" utvecklar Jack Ågren resonemanget kring vad fara är. Som nämnts utgör fara inte alltid ett förstadium till en inträffad effekt. Farebegreppet antyder i stället att det vid en viss tidpunkt föreligger en möjlig-

² Se Bäcklund m.fl. Brottsbalken, version 25, JUNO, En kommentar till 13 kap. Om allmänfarliga brott, under rubriken Allmän fara.

hetsrelation mellan två faktorer, i exemplet med mordbrand mellan anläggande av brand (åtgärd) och annans liv/hälsa eller omfattande förstörelse av egendom (effekt). Med utgångspunkt från all kunskap och information som man i efterhand kunnat skaffa fram om den anlagda branden i det konkreta fallet gör man en bedömning om branden i anläggningsögonblicket *skulle kunna tänkas* leda till att någon människa skada eller annans egendom förstörs. Ågren utvecklar resonemanget vidare och anger att om det inte fanns några människor respektive någon egendom tillhörande annan i närheten av brandplatsen, förelåg ingen fara. Var det däremot möjligt eller till och med sannolikt att människor skulle komma till skada, förelåg fara även om ingen skadades exempelvis p.g.a. att räddningstjänsten lyckades utrymma lokalen. Vidare kan fara ha förelegat när branden anlades, även om den inte tog sig utan slocknade. För att en möjlighetsrelation ska ha förelegat krävs således inte att utgången varit given på förhand, utan snarare får betraktas som en följd av vår ofullständiga kunskap om verkligheten och naturlagarna.³

Samtidigt sägs i brottsbalkskommentaren att den omständigheten att branden har slocknat eller släckts utan att åstadkomma skada av det slag som anges kan vara ett indicium på att det inte heller förelegat fara för sådan skada.⁴

För att kunna göra en korrekt farebedömning är det viktigt att utreda vad som orsakat att branden släckts eller självslocknat. Det är också viktigt att sådan information kommer sakkunnig till del. Det är Utvecklingscentrums uppfattning att det *kan* ha förelegat en konkret fara trots att elden har släckts eller självslocknat.

Asp, Ulväng & Jareborg har formulerat det så att en gärning innebär konkret fara för en viss följd om det är existentiellt möjligt att gärningen, anläggande av brand, leder till följden och det är plausibelt (rimligt) att gärningen leder till följden.⁵

I NJA 1980 s. 650 hade elden släckts men Högsta domstolen bedömde att fara förelåg. I detta fall hade en 19-åring kastat en dunk med brinnande bensin mot en villadörr, som hade antänts. Elden släcktes av personer som upptäckt elden. 19-åringen hade enligt Högsta domstolen avsiktligt anlagt brand och uppsåtligen framkallat fara för övertändning och förstörelse av villan med inventarier. Mordbrand ansågs därmed styrkt.

Det är inte uteslutet att en brand endast till följd av särskilt oturliga, icke plausibla, omständigheter har orsakat skada och att branden därför, trots att

³ Se Ågren, Straffansvar, Norstedts Juridik (2023, version 11, JUNO) s. 51 f.

⁴ Se Bäcklund m.fl. Brottsbalken, (7 nov.2024, version 25, JUNO), En kommentar till 13 kap. 1 §, under rubriken Framkallande av fara.

⁵ Se Asp, Ulväng & Jareborg, Kriminalrättsens grunder, Iustus, (2013, version 2, JUNO), s. 93 ff.

skada rent faktiskt har uppkommit, inte bör anses ha inneburit fara för skadan.⁶

Exempel på det är en dom den 4 mars 2011 från Hovrätten för Västra Sverige, B 4486-10. Två personer hade anlagt brand på en bil som stod parkerad tre meter från en skola. Bilen hade sedan kommit i rörelse ("hoppat") fram till skolans vägg och elden från bilen hade spridit sig till skolan. I målet bedömdes att det inte fanns spridningsrisk från bilens ursprungsläge till skolan och att bilen skulle förflytta sig tre meter bedömdes vara så osannolikt att de tilltalade inte hade att räkna med en sådan utgång. Åtalet för mordbrand ogillades.

Att faran inte får vara försumbar utan ska vara beaktansvärd har uttalats av Högsta domstolen i "HIV-fallet" NJA 2004 s. 176. Högsta domstolen dömde i målet för framkallande av fara för annan när en person som trots HIV-infektion hade haft oskyddade samlag med olika partners. Angående den konkreta faran angav Högsta domstolen att konkret fara för en viss effekt innebär att det varit möjligt att gärningen skulle medföra denna effekt samt att det dessutom förelegat en viss sannolikhet för effekten i den meningen att det framstår som rimligt att förvänta sig denna som en följd av gärningen. Vidare anförde Högsta domstolen att kravet på viss sannolikhet ibland uttrycks så att faran eller risken inte får vara försumbar eller att den skall vara beaktansvärd i den meningen att det skulle finnas anledning att beakta den när man överväger hur man skall handla. Det kan också uttryckas så att frågan om kravet på viss sannolikhet i praktiken kan sägas gälla i vilken utsträckning som olika risktaganden (eller chanstaganden) får anses vara acceptabla i den meningen att de inte bör kunna föranleda straffrättsliga ingripanden.

Det krävs inte att elden i sig ska orsaka fara för skada utan även fara för att branden orsakar skada på annat sätt, t.ex. genom att orsaka fara för farlig miljö p.g.a. giftig brandrök, fara för att en människa tvingas till ett livsfarligt hopp eller fara för att något ska explodera är tillräckligt.⁷

2.3.3 Farebedömningen och begreppet spridningsrisk

Det är viktigt att hålla isär begreppen fara och spridningsrisk. Räddningstjänsten använder vid sina sakkunnigutlåtanden begreppen risk för brand- och rökspridning eller risk för uppkomst av farlig miljö, se under [avsnitt 2.12](#). Det tycks ibland förekomma att bedömningen av risken görs utifrån en senare tidpunkt än anläggningstidpunkten. I vissa fall kan det, som illustreras nedan, ha funnits en fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom utan att det är risk för *ytterligare* spridning av branden eller röken.

⁶ Se Bäcklund m.fl. Brottsbalken, (7 nov. 2024, version 25, JUNO), En kommentar till 13 kap. 1 §, under rubriken Framkallande av fara.

⁷ Se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, (7 nov. 2024, version 25, JUNO), En kommentar till 13 kap. 1 §, under rubriken Framkallande av fara.

Det gäller bl.a. när branden är mer momentan. Ett exempel på momentana bränder är bränder i trapphus där bensin hälls ut och antänds. Bensinen brinner i dessa fall i regel väldigt intensivt, ibland explosionsartat, men förutsatt att det inte tar eld i något annat slocknar branden väldigt fort när bensinen har förbränts. Utöver den momentana branden i trapphuset är det i regel ingen ytterligare spridningsrisk, men om exempelvis en person under tiden som det brinner skulle öppna dörren till trapphuset skulle det kunna föreligga fara för liv och hälsa. Om fokus är på spridningsrisken och inte på farebedömningen kan det i dessa fall leda till att det som i själva verket är fullbordade mordbränder bedöms som försök eller skadegörelse.

Ett exempel på detta ges i målet B 2293-24 där Svea hovrätt den 24 april 2024 fastställde tingsrättens dom avseende mordbrand. Gärningen bestod i att en person hade hållt ut bensin vid en lägenhetsdörr i ett trapphus. Branden hade varit kortvarig. Enligt den sakkunniges bedömning förelåg det beträffande brand inte spridningsrisk inom trapphuset eftersom det fanns mycket lite lättantändligt material där och inte heller spridningsrisk till lägenheterna bl.a. för att lägenhetsdörren skulle stå emot brand- och rökspridning i minst 30 minuter och två liter bensin brinner upp på kortare tid än så. När det gällde risken för rökspridning ansåg den sakkunnige att risk förelåg, givet att någon öppnat minst en lägenhetsdörr. Tingsrätten bedömde att det var existentiellt möjligt och plausibelt att någon boende skulle komma att öppna sin ytterdörr. Ett vittne uppgav att trapphuset var fyllt av svart, tjock rök som gjorde det svårt att andas. Tingsrätten fann bevisat att det var farligt för människor att vistas i trapphuset och att det fanns risk att rök skulle sprida sig vidare till någon av lägenheterna. Tingsrätten bedömde därför att det har varit fara för människors liv eller hälsa. Gärningen rubricerades som mordbrand. Hovrätten delade tingsrättens bedömning i dessa delar.

Begreppet spridningsrisk är emellertid i regel nödvändigt som en del av farebedömningen. I farebedömningen behöver spridningsrisken från anläggningsögonblicket analyseras. Vid utredning av spridningsrisk tillämpar NFC ett riskanalytiskt angreppssätt. Det innebär att det vid *farebedömningen* ska göras en analys av vad en anlagd eld kunnat leda till – *oavsett faktisk effekt*. Analysen kan leda till flera alternativa händelseförlopp. Om ett tänkt händelseförlopp sannolikt leder fram till brand så föreligger fara för brand, förutsatt att det tänkta händelseförloppet var tillräckligt rimligt. Exempel på farebedömning med alternativa händelseförlopp är nedanstående fall där det dömdes för försök till mordbrand.

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 23 september 2010 i mål B 2002-10. I tingsrättens domskäl avhandlades konkret fara och alternativa händelseförlopp. Gärningspersonerna hade krossat fönster i en bostad och antänt en köksgardin. Gardinlängden brann av och ramlade ned i köksvasken och självslocknade. Den sakkunnige brandingenjören fann inte något möjligt alternativt händelseförlopp till att den brinnande gardinlängden skulle ramla ned i vasken och slockna.

Om även den andra gardinen antänts kunde det ha blivit ett annat brandförlopp då det under den gardinen fanns brännbart material. Eftersom det saknades en gardinkappa som sammanband de två gardinlängderna fanns det inte heller någon risk för spridning till den andra gardinlängden. Tingsrätten fann i målet att branden i den aktuella gardinen inte hade inneburit någon konkret fara för spridning till övriga delar av huset och att det därför förelåg en brist i de objektiva rekvisiten för mordbrand. Tingsrätten dömde däremot för försök till mordbrand eftersom gärningspersonerna hade försökt anlägga eld på flera stället på huset och att det var en tillfällig omständighet att gärningspersonerna inte tände eld på den andra gardinen. Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning.

Svea hovrätts dom den 8 oktober 2018 i mål B 7872-18. I målet analyserades alternativa händelseförlopp och spridningsrisk beträffande frågan om tillfälliga omständigheter. Hovrätten dömde för försök till mordbrand. Det enda föremål som faktiskt brann var en papperstuss. Det bedömdes inte vara fullbordat brott p.g.a. att det inte hade varit fråga om en förbränningsprocess som inte varit under kontroll och det inte heller hade varit en förbränningsprocess som var tillräckligt stark för att den inte skulle slockna av sig själv.

Gärningspersonen hade använt en kartongbit som en "ränna" för att hålla in vegetabilisk olja genom ett hål i ett fönster och in i ett kontorsutrymme. Därefter hade en papperstuss antänts och "rullats" in på kartongbiten. Papperstussen hade fallit ned på skrivbordet och självslocknat. Eftersom gärningspersonen inte hade kontroll över var den brinnande papperstussen skulle komma att hamna kom hovrätten fram till att det förelåg en fara för en fullt utvecklad brand utifrån brandutredarens analys av sannolika alternativa händelseförlopp. Ett möjligt förlopp var om det antända pappret i stället hade fastnat på den oljeindränkta kartongen. Då hade kartongen och annat material bredvid kartongen kunnat fatta eld. Det i sin tur kunde ge värme och öppen låga till plast i en kabeltunnel som kunde bidra till att fylla rummet med varma oförbrända gaser samt sprida branden till andra brännbara material i fönstrets närhet. Det skulle kunna leda till en fullt utvecklad brand i kontorsrummet. Ett annat möjligt händelseförlopp hade kunnat vara att det antända pappret fallit ned till golvet i stället för att landa på kanten av skrivbordet. I sådant fall så fanns det två alternativa möjliga händelseförlopp.

- a) Om pappret landat på golvet i oljan utan kontakt med annat lättantändligt material så skulle branden troligen självslockna.
- b) Om pappret landat i oljan och intill lättantändligt material som t.ex. papperskorgen så skulle papperskorgen fungera som en veke åt oljan och ge en långvarig brand med varm rökgasspridning och kraftig strålningvärme som resultat. Det skulle i sin tur få annan inredning att antändas och ge en fullskalig rumsbrand.

Det är viktigt att skilja på den konkreta farebedömningen vid fullbordade mordbränder och vid försöksbrott. Att faran inte har realiserats innebär inte nödvändigtvis att brottet inte har fullbordats.

2.4 Objekt för mordbrand

Den anlagda branden ska innebära fara för *annans* liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av *annans* egendom. Egen egendom omfattas inte. Det finns flera avgöranden till ledning för gränsdragningen av vad som är att bedöma som omfattande förstörelse av annans egendom.

Objektet för branden, mordbrandsobjektet, är inte preciserat på annat sätt än att branden ska innebära fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom. En brand som uteslutande förstör egen egendom kan dock vara att bedöma som mordbrand om branden även innebär fara för annans egendom.

Under begreppet brand enligt mordbrandsbestämmelsen ryms inte att någon bränner upp en skräphög och har sørjt för att elden inte ska sprida sig, och inte heller att någon under sådana försiktighetsmått tänder en lägereld eller bränner upp ett busksnår. Att antända en ensamliggande byggnad under sådana förhållanden att det inte finns någon fara för spridning av elden är inte heller mordbrand, förutsatt att inte fara för omfattande förstörelse av annans egendom har uppkommit redan med hänsyn till byggnaden och dess innehåll.⁸

2.4.1 Fara för annans liv eller hälsa

Det primära skyddsändamålet för straffbestämmelsen avser fara för annans liv eller hälsa. Det innebär en fara som rör mer än en ringa kroppsskada och alla skador som är en adekvat följd av branden räknas, exempelvis brännskador, rökskador och skador till följd av livsfarliga språng. Den sakkunnige bör därför i sin farebedömning väga in risken för att folk hoppar och vad de har för möjlighet att undkomma ett rökfyllt trapphus. I dessa ärenden är den tekniska utredningen från polisen, brandorsaksutredning, brottsplatsundersökning och sakkunnigutlåtande viktiga.

Fara för omfattande förstörelse av annans egendom är sekundärt i förhållande till fara för annans liv eller hälsa.

I Svea hovrätts dom den 7 februari 2023 i mål B 14733-22 var frågan om rökspridning aktuell. Enligt sakkunnigutlåtandet hade det förelegat risk för brandspridning inom lägenheten och miljön i lägenheten hade

⁸ Se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, (7 nov. 2024 version 25, JUNO), En kommentar till 13 kap. 1 §, under rubriken Objekt för mordbrand.

varit farlig för människor. Det hade inte funnits risk för brandspridning utanför lägenheten. Om fönster i ovanliggande lägenheter varit öppna hade det dock förelegat risk för rökspridning till dessa lägenheter. I målet fanns ingen närmare utredning om andra boende i huset haft fönster öppna eller befunnit sig i direkt anslutning till lägenheten vid tidpunkten för branden. Lägenheten var dock belägen i ett flerfamiljshus i fem plan och branden hade anlagts dagtid under en årstid då man kan förvänta sig att fönster är öppna och många människor är i rörelse. Sannolikheten för att någon närboende skulle skadas av brandrök var enligt hovrätten så pass hög att det hade förelegat en konkret fara för annans liv och hälsa i den mening som avses i 13 kap. 1 § brottsbalken.

2.4.2 Omfattande förstörelse av annans egendom

När det gäller egendom finns två rekvisit som måste vara uppfyllda. Det ska dels vara fråga om *omfattande* förstörelse och det ska avse *annans* egendom.

Annans egendom

Fara för förstörelse av egen egendom eller av annans egendom men med ägarens samtycke faller inte under bestämmelsen under förutsättning att det inte uppkommer fara för ytterligare någon annan persons egendom, liv eller hälsa.⁹

Annans egendom är ett civilrättsligt begrepp och vid samäganderätt räknas ägarandelar.

I rättsfallet SvJT 1950 s. 423 dömdes inte för mordbrand utan endast för grov skadegörelse. Det gällde en mindre, vid tillfället obebodd, sommarstuga som ägdes av två personer tillsammans med lika rätt. Den var brandförsäkrad för 7 000 kr men dess värde uppgavs i målet till omkring 5 700 kr. Den ene av ägarna hade anlagt branden. Vid branden förstördes förutom stugan lösöre som tillhörde den andre som var värt omkring 400 kr. I avgörandet togs, vid bedömningen av vad som ut-sattes för fara, inte hänsyn till den egendom eller det värde som tillhörde gärningspersonen.

I NJA 1951 s. 401 dömdes för mordbrand. En man hade genom brand förstört ett drivhus som tillhörde hans hustru. Det togs inte hänsyn till att han i viss utsträckning hade bidragit till drivhusanläggningen och att han hade förvaltats makarnas egendom.

Vid mordbrand är rekvisitet *annans egendom* medan rekvisitet vid skadegörelse är *till men för annans rätt*.

⁹ Jfr. Zila, Brottsbalk (1962:700) 13 kap. 1 §, Lexino, 2023-06-01 (JUNO).

Omfattande förstörelse

I och med att brottet är fullbordat när *fara* för omfattande förstörelse av annans egendom uppkommit är det irrelevant för fastställande av straffansvar om den *verkliga* skadan på egendomen varit omfattande eller inte.¹⁰

Bedömningen av omfattningen av förstörelsen avgörs i första hand av egendomens fysiska omfattning. Vid bedömningen ska också egendomens betydelse eller kvalitativa värde, såsom ekonomiskt ideellt eller kulturellt värde beaktas. Ju mindre den hotade egendomen är rent fysiskt, ju mer krävs av dess kvalitativa värde för att nå upp till sådan risk för ”omfattande förstörelse av annan egendom” som krävs för ansvar för mordbrand. Att bränna upp en sedelbunt är inte mordbrand även om det ekonomiska värdet skulle vara mycket högt eftersom sedelbunten är för liten rent fysiskt.¹¹

NJA 1980 s. 191. En lastbil värd ca 95 000 kr hade till stor del förstörts genom eld. Någon spridningsrisk förelåg inte. I de lägre instanserna dömdes för mordbrand. Högsta domstolen uttalade att när det inte är fråga om egendom av mycket stor omfattning krävs att egendomen har ett mycket högt ekonomiskt värde eller ett väsentligt värde av annat slag för att döma till ansvar för mordbrand. Högsta domstolen ansåg inte att detta var fallet i aktuellt mål. Gärningen bedömdes således som skadegörelse, vilken med hänsyn till skadans storlek och till att den åstadkommits genom anläggande av brand bedömdes som grov.

I fallet ”Lastbilssläpet” NJA 2011 s. 611 ansågs en lastbil och en släpvagn till ett värde mellan 1,5 och 1,8 miljoner kr samt last värd ca 1,6 miljoner kr uppfylla kravet på omfattande förstörelse av annans egendom.

”Bussen i Östberga” NJA 2017 s. 531. Målet gällde försök till mordbrand. En brand hade inneburit fara för flera fordon, varav tre mycket stora, till ett värde överstigande 2 miljoner kr. Högsta domstolen fann att en fullbordad brand skulle ha inneburit fara för omfattande förstörelse av annans egendom.

Vid bedömningen av egendom av någorlunda stor fysisk omfattning kan egendomens ekonomiska eller kulturella värde ha viss betydelse. Värde av ideell natur, såsom ett hem, är en sådan omständighet som kan påverka bedömningen.

I rättsfallet SvJT 1963 ref. s. 8 I dömdes för mordbrand. En brand hade inneburit fara för förstörelse av en byggnad som med inventarier inte ansågs kunna värderas högre än till 5 000 kr men byggnaden innehöll två bostadslägenheter, varav den ena vid tillfället var bebodd.

NJA 1981 s. 604 gällde anläggande av brand i ett bostadshus där lös egendom som utgjorde ett hem, med en återanskaffningskostnad av

¹⁰ Se Zila, Brottsbalk (1962:700) 13 kap. 1 §, Lexino, 2023-06-01 (JUNO).

¹¹ Se Ulväng, Jareborg, Friberg och Asp, Brotten mot allmänheten och staten, 2 uppl., s. 21 f.

60 000 kr förstördes. Gärningen bedömdes som mordbrand med hänsyn bl.a. till det väsentliga värdet av ideell natur som ett hem har för ägaren.

Om mordbrandsbestämmelsen inte blir tillämplig kan det i stället bli fråga om skadegörelse enligt 12 kap. brottsbalken, förutsatt att egendom uppsåtligt har skadats till men för någon annans rätt.

2.5 Uppsåt

Uppsåt krävs i förhållande till alla de objektiva förutsättningarna för ansvar. Anläggandet ska ha skett med uppsåt och uppsåtet ska även omfatta fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

För att någon ska dömas för mordbrand krävs att det går att bevisa att gärningspersonen anlagt branden med uppsåt. Det krävs även att uppsåtet omfattar framkallande av fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

För det första ska alltså anläggandet av branden ske uppsåtligt. Det är inte sällan fråga om personer som mår psykiskt dåligt. Med unga gärningspersoner är bristande impuls kontroll, begränsade erfarenheter och bristande konsekvenstänk delar i uppsåtsbedömningen. Att gärningspersonen har förstått vad han eller hon gör och vad det skulle kunna leda till är delar i uppsåtsbedömningen.

I NJA 2009 s. 149 var en av frågorna i målet om de tilltalade hade haft erforderligt uppsåt. Två femtonåringar hade anlagt en brand på en skola genom att kasta in tomtebluss och raketer genom ett fönster. Högsta domstolen fann det inte visat att de med sitt handlande hade en annan avsikt än vad de berättat, nämligen att åstadkomma ljuseffekter. Avseende frågan om likgiltighetsuppsåt uttalade Högsta domstolen följande. För att uppsåt ska anses föreligga till primäreffekten – att det börjar brinna okontrollerat – krävs det enligt Högsta domstolen dels att gärningspersonen vid gärningstillfället insåg eller var medveten om att det förelåg en risk för att gärningen skulle medföra en sådan effekt, dels att han var likgiltig i förhållande till att effekten skulle förverkligas (likgiltighetsuppsåt). Att han borde ha insett att det förelåg en risk för effekten är inte tillräckligt. Det måste vara fråga om ett medvetet risktagande. En insikt om att det förelåg en mycket stor sannolikhet för att risken skulle förverkligas är normalt tillräckligt för att gärningen ska bedömas som uppsåtlig. Det ansågs inte styrkt i fallet.

Det krävs även att uppsåtet omfattar framkallande av fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Gärningspersonen ska med andra ord ha åtminstone likgiltighetsuppsåt till de omständigheter som utgör mordbrandsfara. Är gärningspersonen p.g.a. bristande insikt om de

olyckliga omständigheterna övertygad om att faran är utesluten kan han eller hon inte dömas för mordbrand däremot för skadegörelse.¹²

I NJA 1980 s. 650 dömdes en ung man för mordbrand. Han hade kastat en dunk med brinnande bensin i riktning mot en villa. Enligt egen uppgift ville han inte att elden skulle nå villan, vilket dock skedde. Högsta domstolen fann att han handlat i avsikt att anlägga brand på marken intill villan. Det måste, ha stått klart för honom, att brinnande bensin skulle kunna rinna eller spruta mot villans trädörr och antända denna och att det därmed förelåg fara för övertändning och förstörelse av villan med inventarier.

Oaktsamt orsakande av brand eller framkallande av fara för brand t.ex. genom torrkokning, slarv vid heta arbeten, sängrökning utgör allmänfarlig vårdslöshet jämlikt 13 kap. 6 § brottsbalken.

2.6 Gradindelning

Kvalifikationsgrunderna i lagtexten för grovt brott (om branden anlagts i tätbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller annars inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse) är inte uttömmande och det krävs inte att någon av dem föreligger för att bedöma brottet som grovt ifall andra omständigheter föreligger. Exempelvis kan kvalificerande omständigheter vara att branden har anlagts för att underlätta utförandet av ett annat svårt brott. Ett annat exempel är att gärningspersonen har försämrat släckningsmöjligheterna.

Det är av betydelse vilken grad av fara som har förelegat för den kvalificerande omständigheten, dvs. hur nära faran var att förverkligas. Faran, inte effekten är alltså avgörande för gradindelningen. Det krävs att även den omständighet som kvalificerar brottet som grovt är täckt av uppsåt.

Det anges inte vilka omständigheter som ska beaktas i bedömningen av om brottet är mindre allvarligt. Om det har varit fråga om fara för människors liv eller hälsa kan det sällan vara fråga om ett mindre allvarligt brott.

Eftersom mordbrand är ett farebrott är det för gradindelningen inte avgörande om faran har förverkligats. En mordbrand kan vara att bedöma som grov även om skadorna har varit mycket begränsade. Omvänt kan en mordbrand som har orsakat dödsfall eller mycket stora skador vara att bedöma som brott av normalgraden eller mindre allvarlig, t.ex. därför att gärningen orsakat omfattande skador som inte legat i farans riktning.¹³

¹² Se Bäcklund m.fl., Brottbalken, (7 nov. 2024, version 25, JUNO), En kommentar till 13 kap. 1 § under rubriken Subjektiv täckning.

¹³ Jfr SOU 1944:69 s. 364.

För att en omständighet, såsom att faran varit av visst kvalificerat slag, ska kunna medföra att brottet bedöms som grovt fordras att den är täckt av uppsåt, dvs. åtminstone av likgiltighetsuppsåt. Kravet på subjektiv täckning kan vidare medföra att ett brott som orsakat omfattande skador inte kan bedömas som grov mordbrand.¹⁴

2.6.1 Grov mordbrand

De kvalifikationsgrunder som enligt 13 kap. 2 § brottsbalken "särskilt ska" beaktas vid bedömningen om brottet är grovt (om branden anlagts i tättbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller annars inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet) är exempel på omständigheter. Ett brott behöver inte bedömas som grovt vid en av de uppräknade omständigheterna. Ett brott kan också vara att bedöma som grovt även om ingen av de angivna omständigheterna föreligger.

Av betydelse för om gärningen ska rubriceras som grov mordbrand är i vilken grad den fara som har förelegat i det enskilda fallet är kvalificerande, t.ex. hur nära faran var att förverkligas.

I "Kvantumbranden" NJA 2019 s. 492 har Högsta domstolen uttalat att man måste beakta hur stor faran är för aktuella personers liv eller hälsa och för mer betydande egendomsskador. En brand hade anlagts dagtid i en stor ICA-butik när ca 200 personer befann sig i butiken. Branden hade visserligen anlagts dagtid när många människor befann sig i butiken. Risker för att branden skulle förbli oupptäckt och hinna utvecklas fullt ut hade varit relativt liten. Högsta domstolen fann att det varit fråga om en stor lokal med flera utrymningsvägar och faran för människors liv eller hälsa hade varit förhållandevis begränsad. Högsta domstolen som dömde för mordbrand av normalgraden angav även att det vid bedömningen också måste beaktas att det inte är visat att gärningen varit planerad eller annars präglats av förslagenhet.

Som exempel på omständigheter som kan, men inte alltid ska, föranleda att brottet betraktas som grovt har i 13 kap. 2 § andra stycket nämnts bl.a. att branden har anlagts i tättbebyggt samhälle där den lätt kunde sprida sig. Här avses dock endast fall i vilka spridningsrisken är avsevärd. Lika med tättbebyggt samhälle får naturligtvis anses annan tät bebyggelse med motsvarande spridningsrisk. Som exempel på grov mordbrand har vidare upptagits att branden har inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet. Med det senare uttrycket avses att den hotade egendomen är av särskilt stor omfattning eller ekonomiskt av större värde eller att den i kulturellt eller annat hänseende är särskilt betydelsefull, t.ex. med hänsyn till försvaret eller folkförsörjningen.¹⁵

¹⁴ Se NJA 2019 s. 492 p. 11.

¹⁵ Se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, (7 nov. 2024, version 25, JUNO), En kommentar till 13 kap. 2 §.

Även andra omständigheter än de som nämnts i lagtexten kan föranleda att en mordbrand bör betraktas som grov, t.ex. att extraordinära omständigheter försämrat släckningsmöjligheterna eller inneburit särskilda risker.

I målet RH 1996:147 rubricerade Svea hovrätt en gärning som grov mordbrand. En brand hade som anlagts nattetid på en sluten avdelning i en institution där ungdomar vistades p.g.a. samhällsingripanden. Utrymmen och utgångar var låsta. Hovrätten angav "De risker för människor, som en brand i en sådan miljö – särskilt nattetid – typiskt sett ger upphov till, medför enligt hovrättens mening att gärningen bör bedömas som grov mordbrand".

Som exempel på andra än de ovan nämnda omständigheter som kan ligga till grund för bedömningen av brottet som grovt nämns i förarbetena att gärningen företagits för att underlätta utförandet av annat svårt brott eller för att tillgodogöra sig frukterna av sådant brott.

I Göta hovrätts dom den 26 februari 2019 i mål B 3620-18 dömde hovrätten de tilltalade för grov mordbrand. Brand hade anlagts i centrala Söderköping och således inom tätbebyggt område. Området inom vilket branden anlagts var Q-märkt och bestod till större delen av bebyggelse av träkonstruktion uppförd på 1800-talet. Av spridningsutlåtandet framgick att det funnits en risk för brandspridning till ytterligare nio byggnader belägna på närliggande fastigheter. Av utredningen framkom vidare att flertalet av byggnaderna var belägna nära varandra och att sammanlagt elva personer befann sig i de byggnader till vilka det fanns risk för brandspridning och för att det skulle uppstå farlig miljö för människor att vistas i. Dessa omständigheter medförde enligt hovrätten att det var utrett att det fanns en påtagligt förhöjd spridningsrisk på platsen och att branden inneburit fara för flera människor. Hovrätten bedömde straffvärdet till fängelse sex år utifrån att branden, även om den var planerad, inte hunnit sprida sig i någon större utsträckning.

Det var enligt hovrätten uppenbart att de tilltalade har haft ett direkt syfte att orsaka omfattande förstörelse eftersom de anlagt brand på två separata platser och använt en relativt stor mängd motorbensin. Att gärningen har utförts vid en tidpunkt när de flesta människor normalt sover hade även medfört en förhöjd risk för de människor som vistades i de byggnader till vilka brand kunnat spridas. Att räddningstjänsten larmades omedelbart och att släckningsarbetet därmed kom att påbörjas kort tid efter att branden anlagts kunde närmast ses som en lycklig slump enligt hovrätten.

I Göta hovrätts dom den 8 juli 2019 i mål B 1662-19, hade fyra tilltalade tillsammans och i samförstånd anlagt brand på en fastighet i en radhuslänga. Hovrätten bedömde inte mordbranden som grov. I målet hade inte framkommit att det funnits någon avsevärd risk att branden skulle spridas till andra huskroppar än den aktuella radhuslängan. Att branden i förevarande fall anlagts i tätbebyggt område utgjorde därför inte skäl att rubricera brottet som grovt. Radhuslängan hade ett värde

om ca 16 miljoner kronor och privatpersoners bostäder hade avsevärda ideella värden. Även om egendomen haft ett betydande värde hade det enligt hovrätten inte rört sig om egendom av särskild betydenhet i den mening som avses i 13 kap. 2 § andra stycket brottsbalken.

Hovrätten förde ett resonemang om de omständigheterna som talade för respektive mot att graden av fara i det aktuella fallet var kvalificerande. Här beaktades tid på dygnet, typ av brandfarlig vätska, larmsystem och byggnadens brandtekniska konstruktion. Vid en avvägning mellan dessa omständigheter och med beaktande av att branden kom att släckas relativt omgående ansåg hovrätten att faran inte varit så påtaglig att brottet bör hänföras till den grova svårhetsgraden. De tilltalade dömdes för mordbrand av normalgraden.

I Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 23 november 2023 i mål B 3666-23, hade en person nattetid anlagt en brand på eller utanför målsägandenas lägenhetsdörr. I sakkunnigutlåtandet angavs att det primärt förelåg risk för brandspridning till målsägandenas lägenhet. Risk för brandspridning till omkringliggande lägenheter hade enligt sakkunnigutlåtandet inte kunnat uteslutas, vilket hovrätten med stöd av SKL Rapport 2012:01¹⁶ ansåg gav uttryck för en låg risk. Även med hänsyn till att det var ett lägenhetshus vid en tidpunkt där de boende sov ansåg hovrätten, med beaktande av den låga risken att faran skulle förverkligas, det inte styrkt att fara funnits för en omfattande spridning till flera lägenheter med fara för flera människor eller egendom av särskild betydenhet. Hovrätten bedömde att den tilltalade hade bett grannar om hjälp att larma räddningstjänsten vilket begränsat faran för att branden skulle få vidare spridning. Vid en sammantagen bedömning ansåg hovrätten att brottet inte varit så allvarligt att det skulle rubriceras som grov mordbrand.

2.6.2 Mindre allvarlig mordbrand

I lagrummet anges inte vilka omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av om brottet är mindre allvarligt. I förarbetena uttalas att sådana fall där det föreligger fara för annans liv eller hälsa ytterligt sällan torde ha ett straffvärde som är lägre än två års fängelse, men att det beträffande fall som bara avser egendom i vissa fall kan ifrågasättas om inte två år är ett alltför strängt minimistraff.¹⁷

Från rättspraxis kan nämnas NJA 2008 s. 423 där den tilltalade hade anlagt brand i en säng i en lägenhet i ett flerfamiljshus. Det uppstod begränsade skador på säng och sängkläder p.g.a. att branden släcktes snabbt. Av ett utlåtande från brandförsvaret framgick att det förelegat risk för brandspridning inom lägenheten och risk för rökspridning inom lägenheten och till trapphuset samt att det förelegat risk för människors liv och hälsa. Mot den bakgrunden, och då lägenheten var belägen i ett

¹⁶ [SKL Rapport 2012:01](#) Sakkunnigutlåtande till polis, åklagare och domstol beträffande brand och rökspridning.

¹⁷ Se prop. 1992/93:141 s. 42 f.

flerfamiljshus, gjorde Högsta domstolen bedömningen att gärningen inte kunde betraktas som mindre allvarlig.

Som mindre allvarligt bedömdes försök till mordbrand i "Bussen i Östberga" NJA 2017 s. 531. Högsta domstolen bedömde att mordbranden, om den hade fullbordats, inneburit fara för fyra fordon med ett sammantaget betydande värde. Eftersom det inte fanns någon beaktansvärd risk för ytterligare spridning, någon fara för liv eller hälsa eller att några mer betydande ideella värden, t.ex. någons hem ansåg Högsta domstolen att om mordbranden hade fullbordats kunde det med hänsyn till dessa omständigheter antas att mordbranden hade haft ett straffvärde understigande fängelse i två år.

2.7 Förberedelse

Förberedelse är planeringsstadiet av ett brott. Innehav av brandfarliga vätskor är i sig inte tillräckligt för att bedöma det som ett förberedelsebrott. Innehav av brandfarliga vätskor kan dock tillsammans med andra omständigheter – exempelvis den misstänktes agerande med de brandfarliga vätskorna eller att vätskorna tillsammans med andra föremål som är att se som en samling ägnad att användas som hjälpmedel vid brott – göra att det ska bedömas som förberedelse till mordbrand.

Den allmänna kriminaliseringen av förberedelsehandlingar begränsas till vissa typer av handlingar som delas upp i två olika grupper. Den ena gruppen utgörs av gärningar genom vilka någon lämnar eller tar emot pengar eller annat som betalning för ett brott eller för att täcka kostnader för utförande av ett brott. Den andra gruppen utgörs av gärningar varigenom någon på bestämt sätt tar befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott. I samtliga fall föreligger en typisk risk för att förberedelsen ska främja tillkomsten av brott. För ansvar för förberedelse till brott krävs att gärningspersonen har haft uppsåt såväl i förhållande till förberedelsehandlingen som i förhållande till det efterföljande brottet.

I "Från tanke till gärning Del II. Förberedelse och stämpling till brott"¹⁸ utvecklar Petter Asp vilken typ av uppsåt som krävs vid olika typer av förberedelsegärningar. T.ex. avseende den som yrkesmässigt förfärdigar falska nycklar eller dylika brottsverktyg åt andra är det tillräckligt med likgiltighetsuppsåt till att brott ska förövas. Det behöver inte vara fråga om ett visst bestämt brott, utan det räcker med uppsåt att brott av ifrågavarande slag förr eller senare ska komma till utförande. Frågan hur konkretiserat det planerade brottet måste vara avgörs till en del av uppsåtskravet. När det handlar om

¹⁸ Se Petter Asp, Från tanke till gärning, Del II, Förberedelse och stämpling till brott, 2007, s. 67 ff.

förberedelse av den som själv ska utföra brottet, måste vederbörande ha beslutat, ha för avsikt att senare fullborda den framtida handling som utgörs av brottet. Denna del av uppsåtsbedömningen kan inte prövas med hjälp av ett likgiltighetsuppsåt.

I "Polisbomberna" NJA 2011 s. 627 gällde bl.a. fråga om gärningspersonens uppsåt vid s.k. egenförberedelse och därmed gärningspersonens avsikt att fullborda ett brott. En person åtalades för förberedelse till mord, alternativt förberedelse till allmänfarlig ödeläggelse. Vid en husrannsakan påträffades flaskor med nyckelkemikalier för framställning av visst sprängämne. Dessutom påträffades tillbehör samt litteratur och anteckningar om bombtillverkning. Högsta domstolen dömde personen för förberedelse till allmänfarlig ödeläggelse. Föremålen bedömdes vara en samling föremål särskilt ägande att användas som hjälpmedel vid brott av det slag som var i fråga. Utredningen gav inte stöd för att den tilltalade hade beslutat sig för att döda någon polisman. Däremot ansågs det visat att den tilltalade hade haft för avsikt att åstadkomma en kraftig explosion i närheten av antingen polismän eller deras egendom och därigenom i vart fall framkalla fara för omfattande förstörelse av polismäns egendom.

Innehav i sig av brandfarliga vätskor är när det gäller förberedelse till mordbrand inte av samma betydelse som kemikalierna i avgörandet "Polisbomberna" NJA 2011 s. 627 eller som andra föremål vars användningsområde är att utföra brott såsom exempelvis förfalskningsverktyg.

Hovrätten för Nedre Norrland har i dom den 3 oktober 2018 i mål B 78-18 bedömt frivilligt tillbakaträdande när försökspunkten hade passerats. Åtalet avsåg förberedelse till mordbrand. Den tilltalade hade hållt ut bensin på marken vid ett hus i syfte att bränna ned huset. Han hade i anslutning till det ringt SOS alarm och sagt att han håller på att elda upp grannens hus och att de måste stoppa honom. Hovrätten bedömde att planeringsstadiet hade lämnats och utförandet av brottet mordbrand hade påbörjats. Den tilltalade hade därefter frivilligt tillbakaträtt efter att försökspunkten passerats. Hovrätten konstaterade att den tilltalade undgick ansvar för försök till mordbrand genom det frivilliga tillbakaträdandet och även från det i och för sig avslutade brottet förberedelse till mordbrand som "innesluts" i försöksbrottet.

I Svea hovrätts dom den 17 september 2020 i mål B 4055-20 där hovrätten fastställde tingsrättens friande dom har frågan om bensin som hjälpmedel vid brott bedömts. Tingsrätten konstaterade att bensin är en normalt förekommande produkt och kan endast anses vara ett sådant hjälpmedel som är särskilt farligt med hänsyn till risken för uppkomst av brott om det i det enskilda fallet föreligger omständigheter som tyder på detta. Ett normalt bensininnehav är således inte något som utgör straffbar förberedelse till brott. Den tilltalade hade dock hållt ut bensin i hallen och det fanns också spår av bensin på flera andra platser i lägenheten. Han använde bensin för att tända eld på en bänk vid en busshållplats. Mot bakgrund av de särpräglade omständigheterna kring den tilltalades bensinhantering var det enligt tingsrätten styrkt att den

av honom innehavda bensinen varit särskilt ägnad att användas som hjälpmedel vid brott. Åtalet ogillades dock p.g.a. bristande uppsåt.

Svea hovrätt har i dom den 2 maj 2024 mål B 1476-24 med ändring av tingsrättens dom dömt för förberedelse till mordbrand. Två personer hade införskaffat och överlämnat bensin, spolarvätska, en polérpappersrulle och en tändare till en annan person. Hovrätten fann att den aktuella samlingen föremål var att anse som särskilt ägnad att användas som hjälpmedel vid brott. Genom information från en chatt var det klarlagt att de i vart fall hade agerat med insikt om en hög risk för att en brand skulle kunna anläggas med de överlämnade föremålen och de hade i vart fall handlat med likgiltighetsuppsåt. Med hänsyn till framför allt mängden bensin måste de ha förstått att det fanns en hög risk att det genom branden skulle uppkomma mordbrandsfara och de hade varit likgiltiga i förhållande till den omständigheten. Deras uppsåt bedömdes dock inte innefatta sådan fara som för att brottet ska bedömas som grovt.

I Svea hovrätts dom den 4 juli 2024 i mål B 5847-24 har bensindunkar, bensin, t-shirt och papper, även om de är vardagliga föremål i sig, bedömts tillsammans utgöra en sådan samling av föremål som får anses vara särskilt ägnad att användas vid utförandet av en mordbrand. Här har även sammanhanget kring hanteringen av samlingen varit av betydelse.

I Svea hovrätts dom den 19 juni 2024 i mål B 5753-24 fastställde hovrätten tingsrättens dom och dömde två personer för förberedelse till mordbrand. De tilltalade hade planerat gärningen och införskaffat brännbar vätska och lättantändligt material samt ordnat transport till brottsplatsen för en minderårig utförare. De hade vidare instruerat den minderårige och betalat honom för att utföra gärningen. Den brandfarliga vätskan och det lättantändliga materialet hade sedan tagits med till brottsplatsen. Tingsrätten konstaterade att en brand som den tilltänkta hade inneburit fara för omfattande förstörelse av annans egendom och även för andra människors liv och att det inte var uteslutet att människor hade befunnit sig i byggnaderna eller i dess absoluta närhet även om det ägde rum nattetid. Någon brist i planen hade inte funnits. Omständigheten att den ungdom som anlitats att starta branden inte genomfört det som planerats saknade enligt tingsrätten all betydelse. De tilltalade dömdes även för involverande av en underårig i brottslighet.

2.8 Försök

När en brand anlagts är mordbrandsbrottet fullbordat så snart konkret fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom har uppstått. Det krävs ingen effekt.

Vid oavslutade försök ska försöksuppsåtet omfatta såväl de återstående gärningarna för att anlägga brand som att branden innebär fara för annans liv eller hälsa eller omfattande förstörelse av annans egendom.

Försökspunkten har bedömts i ett flertal avgöranden. Exempelvis har Högsta domstolen i "Bussen i Östberga" NJA 2017 s. 531 bedömt att när gärningspersonen inte påbörjat själva antändandet bör det krävas andra handlingar som visar att verkställigheten har påbörjats.

Vad gäller om faran för brottets fullbordan varit utesluten p.g.a. tillfälliga omständigheter har Högsta domstolen dragit gränsen vid om faran var utesluten redan innan brottsplanen hade tagit form eller under brottets planering men innan försöket påbörjades.

För försök till mordbrand krävs att gärningspersonen har påbörjat utförandet av brottet och att fara förelegat för att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller att denna fara var utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter (23 kap. 1 § första stycket brottsbalken).

När det gäller mordbrand är brottet fullbordat när brand anläggs så snart konkret fara för annan till liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom har uppstått. Det krävs ingen effekt. Det är alltså viktigt att inte bedöma en utebliven effekt som försöksbrott.

2.8.1 Försökspunkten

För att bedöma en gärning som försök ska den s.k. försökspunkten ha uppnåtts. I allmänhet anses detta ha skett när gärningspersonen har påbörjat en handling som omedelbart skulle ha lett till brottets fullbordan.

När gärningspersonen har påbörjat utförandet av ett visst brott, har den s.k. försökspunkten passerats. Samtidigt uppställs kravet att fullbordanspunkten inte har uppnåtts genom kravet att brottet inte kommit till fullbordan. Som ett allmänt kännetecken på att försökspunkten har passerats kan sägas att gärningspersonens uppträdande visar att han eller hon lämnat planeringsstadiet och nu skrider till verket. Så länge gärningspersonen fortfarande befinner sig på planeringsstadiet, har försökspunkten ännu inte uppnåtts.¹⁹

I "Bussen i Östberga" NJA 2017 s. 531 hade de tilltalade krossat en ruta i en buss och hållt in brännbar vätska i bussen med avsikt att anlägga en brand i bussen. Högsta domstolen anför att anläggande av brand måste anses vara en process som kan innefatta mer än att tända eld – dvs. mer än att tillföra värme till något lättantändligt. Utifrån det och med beaktande av att mordbrandsbrottet är konstruerat som ett farebrott kan inte krävas att gärningspersonen har tänt eld på det brännbara materialet för att försökspunkten ska ha nåtts. I fall där gärningsper-

¹⁹ Se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, (7 nov. 2024, version 25, JUNO), kommentaren till 23 kap. 1 § under rubriken Påbörjat utförande av visst brott.

sonen inte ens påbörjat själva antändandet (t.ex. genom att försöka tända en tändsticka) bör emellertid krävas att denne har utfört andra handlingar som tydligt utvisar att han eller hon har övergått till verkställighetsstadiet.

I detta fall slog gärningspersonerna sönder ett fönster i en dörr för att komma in i bussen och hällde därefter, genom det hål som uppstått, ut brännbar vätska inne i bussen. Båda gärningarna kan ses som led i en sekvens av handlingar som ska leda till brottets fullbordan, dvs. som led i verkställigheten av gärningspersonernas uppsåt. Eftersom gärningspersonerna inte påbörjat själva antändandet krävdes för ansvar för försöksbrott att de utfört andra handlingar som tydligt utvisade att de övergått till verkställighetsstadiet och att de stod i begrepp att någorlunda omedelbart fullborda brottet. Försökspunkten måste mot denna bakgrund anses ha passerats senast när vätskan hälldes ut i bussen.

I rättsfallet "Bussen i Östberga" utvecklas resonemanget kring när försökspunkten ska anses vara passerad. Högsta domstolen anger att omständigheterna i det enskilda fallet påverkar placeringen av försökspunkten. Ibland måste vissa åtgärder vidtas för att det ska vara möjligt att utföra en gärning som direkt anknyter till brottsbeskrivningen. Ett exempel är att man, för att kunna stjäla något inne i ett låst hus, först måste bryta sig in i i huset. I sådana fall är det rimligt att anse att utförandet av gärningen har påbörjats redan i samband med att de inledande åtgärderna påbörjas. Det går alltså inte generellt att knyta försökspunkten till en viss omständighet. Exempelvis går det inte att säga att försökspunkten vid mordbrand alltid ligger vid tändandet av en tändsticka eller en gaständare. Försökspunkten måste anses ha passerats när försöket är avslutat, dvs. när gärningspersonen gjort allt som ankommer på honom eller henne för att fullborda brottet, dvs. ett avslutat försök.

Om försöket inte är avslutat bör ledning i första hand sökas i om gärningspersonen kan sägas hålla på att utföra den handling som, enligt straffbestämmelsen, fordras för att brottet ska komma till fullbordan eller om gärningspersonen har utfört gärningar som tydligt visar att han eller hon har börjat verkställa det som ibland kallas brottsplanen. För att försökspunkten ska vara nådd i dessa fall bör alltid krävas att gärningspersonen står i begrepp att någorlunda omedelbart fullborda brottet. I brottsbeskrivningen för mordbrand talas om anläggande av brand. Anläggande av brand måste i och för sig anses vara en process som kan innefatta mer än att tända eld – dvs. mer än att tillföra värme till något brännbart. Med hänsyn till detta och med beaktande av att mordbrandsbrottet är konstruerat som ett farebrott bör det, för att försökspunkten ska ha nåtts, inte krävas att gärningspersonen har tänt eld på det brännbara materialet. I fall där gärningspersonen inte ens påbörjat själva antändandet (t.ex. genom att försöka tända en tändsticka) bör emellertid krävas att denne har utfört andra handlingar som tydligt utvisar att han eller hon har övergått till verkställighetsstadiet.

I Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 23 september 2010 i mål B 2002-10 fastställdes tingsrättens bedömningar om försök till mordbrand. I tingsrättens domskäl avhandlades konkret fara, försökspunkten och alternativa händelseförlopp. Gärningspersonerna hade krossat fönster i en bostad och antänt en köksgardin. Gardinlängden brann av och ramlade ned i köksvasken och självslocknade. Den sakkunnige brandingenjören fann inte något möjligt alternativt händelseförlopp till att den brinnande gardinlängden skulle ramla ned i vasken och slockna. Om även den andra gardinen hade antänts kunde det ha blivit ett annat brandförlopp då det under den gardinen fanns brännbart material. Eftersom det saknades en gardinkappa som sammanband de två gardinlängderna fanns det inte heller någon risk för spridning till den andra gardinlängden.

Tingsrätten fann i målet att branden i den aktuella gardinen inte hade inneburit någon konkret fara för spridning till övriga delar av huset och att det därför förelåg en brist i de objektiva rekvisiten för mordbrand. Tingsrätten dömde däremot för försök till mordbrand eftersom gärningspersonerna hade påbörjat utförandet genom att spruta brandfarlig vätska på huset. Utifrån gärningsmännens synvinkel hade det i vart fall, om försökspunkten förläggs vid själva anläggandet av elden, varit en tillfällig omständighet att eld inte i stället eller dessutom anlades på den andra köksgardinen; någon djupgående brist i brottsplanen hade inte förelegat.

I Hovrätten för Västra Sveriges dom den 8 april 2022 i mål B 1689-22 dömde hovrätten för försök till mordbrand. Gärningspersonen hade försökt att tända eld på egengjorda molotovcocktails och en anordning bestående av två sprayflaskor som hade tejplats ihop med tre buntar trästickor som kallas "Tändalätt" inne på toaletten på en skola. Toaletten låg i närheten av skolmatsalen. Det förhållandet att såväl en molotovcocktail som anordningen hade flera brännskador när de hittades talade med styrka för att den tilltalade faktiskt också försökte, och i vart fall till viss del lyckades, tända eld på dem. Därtill kom att han hade tagit med och packat upp en fungerande tändare och att molotovcocktailen med brännmärken låg på golvet med utrunnen vätska. Hovrätten ansåg att försökspunkten för försök till mordbrand därmed var nådd.

2.8.2 Försöksuppsåtet

Gällande försöksuppsåtet anger Högsta domstolen i "Bussen i Östberga" NJA 2017 s. 531 att det för ansvar för försök till mordbrand krävs att gärningspersonen har beslutat sig för att begå ett fullbordat brott.

Vid avslutade försök, dvs. försök där gärningspersonen gjort allt som krävs för att brottet ska komma till fullbordan, ska vanliga uppsåtsformer tillämpas.

Vid oavslutade försök innebär kravet på överskjutande uppsåt i ett första led att gärningspersonen måste ha beslutat sig för att utföra de ytterligare hand-

lingar som hade krävts för att fullborda brottet (t.ex. tända en tändsticka och föra den till det brännbara materialet). I ett andra led krävs även att gärningspersonens uppfattning om gärningen innebär dels att eld kommer lös, dels att denna eld innebär fara för andra människors liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

I "Bussen i Östberga" NJA 2017 s. 531 dömdes gärningspersonen för försök till mordbrand, mindre allvarligt brott, och ett likgiltighetsuppsåt ansågs uppfyllt. Gärningspersonen måste ha insett att det, om vätskan antänts, funnits en betydande risk för att branden skulle sprida sig i bussen och till de bredvid stående lastbilarna. Inträdet av en sådan effekt utgjorde inte ett skäl för honom att avstå från gärningen.

2.8.3 Fara för brottets fullbordan utesluten p.g.a. tillfälliga omständigheter

För att straffbart försök ska föreligga krävs att det föreligger fara för brottets fullbordan eller att sådan fara är utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter. Genom att ställa upp kravet på att fara ska föreligga eller vara utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter har man försökt att komma till rätta med det omdebatterade och svårlösta problemet om eller i vad mån straff bör följa på s.k. otjänliga försök, dvs. försök som kännetecknas av att fara för fullbordat brott har varit utesluten redan i gärningsögonblicket. Tjänliga försök bestraffas och otjänliga försök kan bestraffas, om faran för fullbordat brott varit utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter. Bestrafningen följer således inte uppdelningen i tjänliga respektive otjänliga försök, utan tanken är att man bör bestraffa sådana försök som är värda att tas på allvar, inte andra.²⁰

Ansvar inträder för försök som misslyckas endast p.g.a. omständigheter som enligt ett normalt bedömande från gärningspersonens synpunkt är att anse såsom tillfälliga. De försök som misslyckas p.g.a. en mer djupgående brist i brottsplanen, och inte slumpen, är däremot straffria. Ett exempel på att faran endast var utesluten p.g.a. tillfälliga omständigheter är Högsta domstolens dom "Skottet mot säkerhetsdörren" NJA 2003 s. 670 medan domen "Vapenattrappen" NJA 2023 s. 393 är exempel på vad Högsta domstolen bedömde som en grundläggande brist i brottsplanen.

"Skottet mot säkerhetsdörren" NJA 2003 s. 670. Högsta domstolen dömde en person för försök till dråp för att gärningspersonen inifrån en lägenhet avlossat ett skott mot lägenhetens ytterdörr, trots att skottet inte hade kunnat passera dörren som var en säkerhetsdörr. Utanför dörren befann sig några poliser med uppgift att bryta sig in i lägenheten för att genomföra en husrannsakan. Fara för brottets fullbordan förelåg inte och fråga uppstod om faran varit utesluten endast p.g.a. tillfälliga

²⁰ Se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, (7 nov. 2024, version 25, JUNO), kommentaren till 23 kap. 1 § under rubriken Farebedömningen.

omständigheter. Högsta domstolen fann att så var fallet, med motiveringen att brottsplanen från gärningspersonens utgångspunkt varit värd att tas på allvar. Visserligen hade gärningspersonen uppgett att denne visste att lägenheten hade en säkerhetsdörr, men gärningspersonen måste ändå ha bedömt det som antagligt att skottet skulle gå genom dörren och leda till uppsåtets förverkligande. Högsta domstolen beaktade att skott från vapnet, om det hade försetts med kraftigare ammunition, hade genomborrat dörren.

”Vapenattrappen” NJA 2023 s. 393. I samband med en husrannsakan i ett källarförråd tog polisen vapen, magasin och ammunition i beslag och placerade dit en vapenattrapp i stället. Fyra månader senare kom den misstänkte till förrådet och letade efter vapen och fann attrappen. Gärningspersonen åtalades för försök till synnerligen grovt vapenbrott. Högsta domstolen frikände gärningspersonen från försöksansvar med motiveringen att faran för brottets fullbordning i detta fall var utesluten redan innan brottsplanen hade tagit form, dvs. innan uppsåtet att begå brottet hade formats av gärningspersonen. Det förelåg därför en grundläggande brist i brottsplanen. Fara för brottets fullbordning var därmed inte utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter.

I domen ”Vapenattrappen” NJA 2023 s. 393 understryker Högsta domstolen att bedömningen är förenlig med tidigare rättspraxis. Gemensamt för rättsfallen ”De tomma resväskorna” NJA 1985 s. 544, ”Flickvännens fritagningsförsök” NJA 1990 s. 354 och ”Russinlådorna” NJA 1992 s. 679 är att faran för brottets fullbordning undanröjdes under brottets planering men innan försöket påbörjades. I det aktuella fallet, ”Vapenattrappen”, undanröjdes faran för brottets fullbordning redan innan brottsplanen hade tagit form, dvs. innan personen haft uppsåt att begå det aktuella brottet. Det är oklart hur domen ”Skottet mot säkerhetsdörren” förhåller sig till domen ”Vapenattrappen” eftersom säkerhetsdörren och vapnet med ammunition även där fanns på plats innan försöket påbörjades.

Nedan beskrivs andra avgöranden där frågan om faran varit utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter prövats.

I domen den 8 april 2022 i mål B 1689-22 dömde Hovrätten för Västra Sverige, som redogjorts för ovan i avsnitt 2.8.1, för försök till mordbrand. Där hade en person försökt antända egengjorda molotovcocktails och en anordning av sprejflaskor och frågan om tillfälliga omständigheter var aktuell eftersom försöket inte lyckades. Av NFC:s sakkunnigutlåtande framgick att vätskan i molotovcocktailen var brandfarlig och att, om flaskan hade krossats och kommit i kontakt med ångor från vätskan, hade ett hastigt brandförlopp uppstått, att anordningen hade kunnat orsaka brand samt att det förelåg risk för explosion i sprayburkarna, vilket hade kunnat orsaka skador på människor till följd av dels tryckvågen dels kringflygande delar samt att risken för brand- och rökspridning i farliga mängder utanför toaletten var liten men att det till följd av rök inne på toaletten förelåg risk för en farlig miljö. Fara för brottets fullbordning hade förelegat eller endast varit utesluten p.g.a.

tillfälliga omständigheter eftersom den tilltalade hade försökt tända eld på molotovcocktailen och anordningen och det framstod som en tillfällighet att brand inte uppstod och att sprayburkarna inte exploderade.

Hovrätten för Västra Sverige har i dom den 8 maj 2024, mål B 6841-21, dömt en person för försök till mordbrand för att vid två tillfällen ha tänd eld i flera papperskorgar på en bensinstation. Tingsrätten ogillade åtalet om mordbrand. Sakkunnig räddningschef bedömde att spridningsrisk kunde uteslutas men att det om någon hade tankat i omedelbar närhet av öppna lågor funnits risk för brännskador vid en antändning av ångor från tankningen. Eftersom bränderna i papperskorgarna på kort tid genererat en märkbar rökutveckling ansåg tingsrätten att det var osannolikt att en förare av ett fordon inte skulle ha upptäckt bränderna inför en tankning och därav avhållit sig från att tanka. Hovrätten kom till en annan slutsats efter att utredningen kompletterats med sakkunnigutlåtande från NFC:s forensiske specialist inom brandutredning. I utlåtandet angavs att fara förelegat om någon hade tankat när elden fortfarande pyrde och om sopkärlet innehållit material som kan explodera vid brand, t.ex. sprejflaskor för bilvårdsprodukter. En sådan explosion skulle kunna vara tillräckligt stor för att spränga upp dörren till papperskorgen, vilket i sin tur skulle leda till att elden enklare kunnat sprida sig. Sammanfattningsvis hade enligt hovrätten faran för brottets fullbordning varit utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter.

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 9 september 2021, mål B 4347-21, rörde flera brottsmisstankar, bl.a. flera fall av mordbrand. I ett fall hade de tilltalade anlagt brand i bilar i nära anslutning till målsägandenas bostadshus, nattetid då målsägandena och deras barn sov i huset. I tingsrätten rubricerades gärningen som skadegörelse eftersom det inte bedömdes ha förelegat någon spridningsrisk till huset och det inte var fråga om omfattande förstörelse. Däremot bedömde hovrätten att det fanns en fara för att branden skulle sprida sig till bostaden vid andra väderleksförhållanden. Eftersom målsägandena samt deras två barn var hemma vid tillfället hade det i sådant fall förelegat en konkret fara för deras liv och hälsa. Därmed var väderleksförhållandena en sådan tillfällig omständighet som medförde att det inte förelåg konkret fara för människors liv eller hälsa, eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Hovrätten dömde därför för försök till mordbrand.

Svea hovrätts dömde för försök till mordbrand den 8 oktober 2018 i mål B 7872-18. Gärningspersonen hade använt en kartongbit som "ränna" för att hälla in vegetabilisk olja från ett hål i fönstret och in i ett kontorsutrymme. Gärningspersonen hade sedan antänt en papperstuss som hade "rullats" in på kartongbiten och fallit ned på ett skrivbord där den brunnit till dess att den självslocknat. När det gällde frågan om brand kan anses ha blivit anlagd var det till att börja med klarlagt att det enda föremål som i slutändan brann var den papperstuss som förts in genom hålet i fönstret. Den brinnande tussen avsatte viss förkolning på skrivbordsskivan innan den självslocknade. Det hade alltså inte varit fråga om en förbränningsprocess som inte varit under kontroll och inte heller varit tillräckligt stark för att den inte skulle slockna av sig själv. På

grund härav var det inte någon fullbordad mordbrand men hovrätten bedömde det som försök till mordbrand. I protokollet över platsundersökningen gjordes bedömningen att det, beroende på var den brinnande papperstussen hamnade, fanns flera alternativa händelseförlopp som inneburit en risk för en fullt utvecklad rumsbrand. En sådan rumsbrand skulle i sin tur ha inneburit en betydande risk för att elden skulle ha spridit sig i byggnadens bottenvåning. Dessutom hade det då funnits risk för rökgasspridning uppåt i huset. Den sakkunnige förklarade att gärningspersonen inte haft någon kontroll över var det brinnande pappret hamnade och inte kunde se var varken papper eller olja hamnade. Hovrätten delade mot denna bakgrund tingsrättens bedömning att fara för brottets fullbordning var utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter.

2.8.4 Särskilt om automatiska släckningssystem, bl.a. sprinklers

Automatiska släckningssystem som exempelvis sprinklers ger en mycket hög säkerhet. Enligt Brandskyddsforeningen är vattensprinklersystem ett mycket effektivt och tillförlitligt system för att släcka eller kontrollera bränder.²¹ Det är i och för sig olika prestanda beroende på vilket system och i vilken byggnad som systemet sitter. Det är svårt att med säkerhet veta i förväg vilka byggnader som innehåller sprinklers eller något annat automatiskt släckningssystem. I vissa typer av byggnader finns det krav på att installera automatiska släckningssystem och dessa krav skiljer sig ibland åt beroende på om det är äldre byggnader eller nybyggnationer. I de fall frågan behöver utredas kan information hämtas på Boverkets hemsida om brandskydd.²² På sidan finns även äldre byggregler samlade om det finns behov att få veta vad som gällde vid ett tidigare tillfälle. I privatbostäder är det ovanligt med sprinklers eller andra släckningssystem.

Vid anlagda bränder där det finns automatiska släckningssystem såsom sprinklers bör flera faktorer beaktas vid bedömningen av faran för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom, dvs. mordbrandsfara, se [avsnitt 2.3](#). Ofta har en brand anlagts men omedelbart släckts när släckningssystemet aktiverats och någon mordbrandsfara har därför aldrig uppstått. I dessa fall är de objektiva förutsättningarna för en fullbordad mordbrand inte uppfyllda. Att en eld släcks av släckningssystemet har en annan betydelse för den straffrättsliga bedömningen än då branden släcks av räddningstjänst eller personer som griper in. Sprinklersystem och andra automatiska släckningssystem är en del av byggnadens konstruktion som finns redan vid anläggandet av branden och är därför en omständighet att särskilt beakta vid bedömningen av de objektiva rekvisiten.

Även om det objektivt sett har begåtts en mordbrand eller ett försök till mordbrand krävs naturligtvis även subjektiv täckning för att gärningen ska

²¹ <https://www.brandskyddsforeningen.se/brandsakerhet/slackanlaggningar/>.

²² <https://www.boverket.se/sv/byggande/sakerhet/brandskydd/>.

vara straffbar. Den misstänktes insikter och föreställning om ett automatiskt släckningssystem påverkar bedömningen av uppsåtet. Detta är en fråga som kan behöva uppmärksammas särskilt under förundersökningen.

I nedan återgivet mål illustreras att bedömningarna ofta är svåra när det finns automatiska släckningssystem som sprinklers.

I Svea hovrätts dom den 11 september 2019 i mål B 8706-19, delade hovrätten tingsrättens bedömning i frågan om skuld. Den tilltalade hade tänt eld på sin säng i rummet på ett HVB-hem. Den aktuella branden begränsades av den sprinkler som utlöstes i rummet och när räddningstjänsten anlände till platsen var det endast glöd i sängen. Inga personer hade skadats. HVB-hemmet var till stora delar rökfyllt. Av brandriskutlåtandet framgick att det hade förelegat risk för brandspridning till hela HVB-hemmet för det fall att sprinklern inte hade fyllt sitt syfte. Risk för rökspridning hade förelegat till hela HVB-hemmet och det kunde inte uteslutas att det funnits risk för uppkomst av en farlig miljö för människor att vistas i. Tingsrätten ansåg att redan rökutvecklingen uppfyllde rekvisitet fara för annans liv eller hälsa och beaktade även att det var möjligt eller plausibelt att sprinklern inte skulle ha fungerat och att det därför funnits en fara för att även branden skulle medföra fara för annans liv eller hälsa. Gärningen bedömdes därför som en fullbordad mordbrand.

När det finns automatiska släckningssystem kan några typiska scenarier urskiljas.

Scenario 1 – Den lilla branden som släcks av det automatiska släckningssystemet

Scenariot är att någon tänder eld på något så som en gardin eller sängkläder, sprinklern aktiveras och elden släcks. En mindre brand har anlagts utan användning av exempelvis stora mängder brandfarlig vätska. Det automatiska släckningssystemet har haft god förmåga att släcka branden. Här har typiskt sett elden inte varit utom kontroll eller i vart fall så begränsad att det inte har funnits en konkret mordbrandsfara vid anläggningstillfället. Det har alltså inte heller funnits konkret fara för en farlig miljö för människor p.g.a. rökutvecklingen. I sådana fall har en mordbrand inte fullbordats. I nedanstående avgörande bedömdes branden vara så begränsad att det inte ansågs föreligga en sådan konkret fara som krävs för mordbrand.

I Göta hovrätts dom den 6 februari 2023 i mål B 4233-22, konstaterade hovrätten att det förhållandet att den aktuella lägenheten var inom en egen brandcell och försedd med sprinkler och automatlarm i sig inte uteslöt att det funnits en konkret fara. Eld hade anlagts i lägenheten vid två tillfällen men eftersom elden vid båda tillfällena varit mycket begränsad fanns det inte en konkret fara för annans liv eller hälsa eller omfattande förstörelse av annans egendom och den tilltalade frikändes från åtalet för mordbrand.

När det gäller frågan om det inträffade ska ses som ett försök till mordbrand är gärningen i regel att betrakta som ett otjänligt försök, eftersom det automatiska släckningssystemets syfte just är att släcka uppkomna bränder av sådant slag och systemen är i hög grad säkra. Det automatiska systemet fanns på plats redan vid anläggandet av branden. Det föreligger liksom i Högsta domstolens dom "Vapenattrappen" en sådan grundläggande brist i brottsplanen att gärningen är att bedöma som ett otjänligt försök.

Om annans egendom har blivit skadad vid anläggandet av branden skulle det dock kunna röra sig om skadegörelse.

Scenario 2 – Kraftig och farlig brand som släckts

Scenariot är att en kraftig brand har anlagts. Det kan vara fråga om att så stora mängder brandfarlig vätska har använts att sprinklersystemets kapacitet för att släcka branden har överskridits. Trots att det automatiska släckningssystemet har gått igång har elden eller röken medfört en mordbrandsfara. I sådana fall har en mordbrand fullbordats. Ett annat exempel är mycket snabbt accelererande eller närmast explosionsartade brandförlopp där mordbrandsfara har uppstått innan släckningssystemet haft förmåga att förhindra en farlig situation.

I flera mål har det konstaterats att fara uppstått för en farlig miljö p.g.a. giftig rök vid bränder där sprinklers har släckt elden. När det har bedömts föreligga en konkret fara för farlig miljö för människor att vistas i har gärningen rubricerats som fullbordad mordbrand. Även i de fall där åtalet har ogillats har det förts ett resonemang om att det är att bedöma som mordbrand om den giftiga röken utgör en konkret fara för annans liv eller hälsa.²³

Scenario 3 – En mer omfattande brand har anlagts som med svårighet har bekämpats av släckningssystemet

Scenariot är att en mer omfattande brand har anlagts. Det automatiska släckningssystemet har fungerat och lyckats få branden under kontroll innan en farlig situation uppstått. Det har dock varit nära att en mordbrandsfara uppstått. Man kan säga att det var turen som gjorde att det inte blev farligt. Eftersom mordbrandsfara inte uppstod har en mordbrand inte fullbordats. I sådana fall kan det dock vara fråga om försök till mordbrand. Det beror på hur stor faran var för att brottet skulle fullbordas, alltså hur situationen såg ut när det uppstod en mordbrandsfara. Om det inte fanns fara för brottets fullbordande är det bara i undantagsfall så att faran kan anses vara utesluten endast p.g.a. tillfälliga omständigheter.

²³ Exempelvis Svea hovrätts dom den 31 oktober 2022, B 8427-22, Svea hovrätts dom den 8 april 2019, B 2001-19, Svea hovrätts dom den 17 oktober 2016 B 671-16 (ogillat), Svea hovrätts dom den 18 april 2019, B 555-19 (ogillat).

Scenario 4 – När det automatiska släckningssystemet inte har släckt branden

Objektivt sett föreligger en fullbordad mordbrand om någon har anlagt en brand som inte har bekämpats av det automatiska släckningssystemet, vilket har fått till följd att mordbrandsfara uppstått. Det kan hända om det automatiska släckningssystemet var ur funktion eller hade stängts av. I sådant fall kan det finnas skäl att utreda orsaken till att släckningssystemet inte har fungerat. Berodde det exempelvis på att gärningspersonen påverkat systemet på något sätt, att någon annan stängt av systemet eller att systemet gått sönder? I dessa fall finns det ofta anledning av att utreda gärningspersonens kännedom och uppfattning om släckningssystemet för att få underlag för uppsåtsbedömningen.

2.9 Konkurrens

Bedömningen av om det ska dömas i konkurrens är huvudsakligen beroende av om brotten har olika skyddsintressen. Så är fallet exempelvis vid mordbrand och brott mot person enligt 3 kap. brottsbalken. Mordbrand konsumerar ansvar för bl.a. skadegörelse, ringa misshandel, ofredande och framkallande av fara. Gränsdragningen mellan mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse är ofta svår och vikt bör läggas vid vad som ur gärningspersonens synvinkel framstår som det väsentliga i händelseförloppet.

För mordbrand krävs att mordbrandsfara föreligger i det enskilda fallet. Om mordbrandsbestämmelsen inte blir tillämplig kan det i stället bli fråga om skadegörelse enligt 12 kap. brottsbalken, förutsatt att egendom uppsåtligt har skadats till men för någon annans rätt. Ofta är skadegörelsen då att anse som grov enligt 12 kap. 3 §. Om inte skada på annans egendom uppstått kan det i vissa fall föreligga försök till grov skadegörelse, enligt 12 kap. 5 §. Om straff däremot utdöms för mordbrand konsumeras skadegörelsen.

För mordbrand och bedrägeri döms, med hänsyn till bestämmelsernas olika skyddsintresse, i konkurrens. Det gäller även bedrägeriförsök eller de förberedelsebrott som straffbeläggs i 9 kap. 11 § brottsbalken.

Uppsåtliga brott mot person enligt 3 kap. brottsbalken genom mordbrand döms i konkurrens med mordbrand. Även för vållande till annans död döms i konkurrens med mordbrand. Mordbrand konsumerar brottet framkallande av fara för annan enligt 3 kap. 9 §. Även ringa misshandel 3 kap. 5 § och vållande till kroppsskada eller sjukdom 3 kap. 8 §, konsumeras i regel. Att beakta är att brott som ringa misshandel eller ofredanden som konsumeras bort av mordbranden kan innehålla kränkande moment vilket gör det möjligt att få kränkingsersättning. Se vidare under [avsnitt 2.11](#) om skadestånd.

I fråga om tillämpligheten av brotten inom 13 kap. brottsbalken kan det vara svårt att dra gränsen mellan mordbrand (1 §) och allmänfarlig ödeläggelse (3 §). Mordbrand kan i vissa sammanhang framstå som en möjlig form eller en fas av allmänfarlig ödeläggelse, t.ex. om någon åstadkommer brand genom explosion eller vill åstadkomma explosion genom att anlägga brand i ett objekt med explosiva ämnen. Det rör sig alltså om olika handlingssätt riktade mot samma skyddsobjekt – allmän trygghet och säkerhet. I doktrinen förespråkas att man bör lägga vikt vid vad som från gärningspersonens synpunkt framstår som det väsentliga i händelseförloppet, samt att man i tveksamma fall tillämpar bestämmelsen om mordbrand framför bestämmelsen om allmänfarlig ödeläggelse. Även vid spridning av giftig rök kan det aktualiseras gränsdragnings- och konkurrensproblem i förhållande till brottet spridande av gift eller smitta enligt 13 kap. 7 § brottsbalken.²⁴

Den som framkallar brand eller ofärd eller fara för brand eller ofärd, utan att det är att bedöma som annat brott enligt 13 kap. brottsbalken, kan i vissa fall straffas för *underlåtenhet att avvärja allmänfara* enligt 13 kap. 10 § brottsbalken, om han eller hon inte agerar för att avvärja faran.

2.10 Underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott

Underlåtenhet att avslöja eller förhindra mordbrand och grov mordbrand är straffbelagt. Föräldrar och andra personer har en generell skyldighet att förhindra alla brott av personer under deras lydnad eller vård. Föräldrar har dock ingen skyldighet att polisanmäla sina barn.

I 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken stadgas straff för den som underlåter att i tid anmäla eller annars avslöja ett förestående eller pågående brott. Underlåtenhet att anmäla eller att avslöja brott är straffbelagt endast när det är särskilt föreskrivet för det specifika brottet. Så är fallet med mordbrand och grov mordbrand.

I 23 kap. 6 § andra stycket brottsbalken stadgas ansvar för den som underlåter att förhindra brott. Det gäller de brott där det är särskilt föreskrivet. Bestämmelsen om underlåtenhet att förhindra brott syftar till att mer effektivt kunna motverka den organiserade brottsligheten och kan ses som ett komplement till medverkansbestämmelserna. Den som har ett bestämmande inflytande i en sammanslutning och låter bli att förhindra brott inom ramen för sammanslutningen kan straffas för detta.

²⁴ Se Zila, Brottsbalk (1962:700) 13 kap 1 §, Lexino, 2023-06-01 (JUNO).

Föräldrars och andra personers skyldighet enligt 23 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken att förhindra brott av personer under deras lydnad eller vård gäller generellt alla brott, ingen särskild föreskrift krävs.

Ansvar för underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott förutsätter att gärningen har fortskridit så långt att den är straffbar, och brottet kan avslöjas eller förhindras utan fara för den handlande eller för någon annan. När det gäller föräldrar är ansvar också begränsat till att brottet kan förhindras utan anmälan till myndighet. Det krävs inte att föräldrar polisanmäler sina barn.

2.11 Skadestånd

Mordbrandsbrottet kan innebära ett angrepp på den personliga friden. Brottet kan därför i vissa situationer ge rätt till kränkingsersättning. Jämkning av skadestånd kan bli aktuellt. I synnerhet när det gäller mordbränder som har medfört skador till betydande värden och gärningspersonerna är unga.

När det gäller skadestånd generellt hänvisas till den rättsliga vägledningen (RäV 2023:3) [Skadestånd](#) och den rättsliga vägledningen (RäV 2021:7) [Vårdnadshavares skadeståndsskyldighet](#).

2.11.1 Kränkingsersättning

Mordbrand är ett allmänfarligt brott som i vissa fall kan vara ett angrepp på den personliga friden och ge rätt till ersättning för kränkning. Högsta domstolen har i rättsfallet "Sprängladdningen på skolan" NJA 1998 s. 310 angett tre situationer då ersättning för kränkning kan lämnas vid den här typen av brott.

1. Gärningen är riktad mot en eller flera bestämda personer.
2. Förövaren har medvetet utsatt en eller flera särskilda personer för en påtaglig risk att skadas.
3. Även om gärningen inte är riktad mot en viss person kan omständigheterna undantagsvis vara sådana att kränkingsersättning bör lämnas.

Det finns flera rättsfall där de personer som drabbats av mordbrand har tilldömts kränkingsersättning. I Brottsoffermyndighetens referatsamling finns samlade referat med vilken brottskadeersättning som Brottsoffermyndigheten har bestämt. Referatens belopp löper från ingen ersättning upp till 50 000 kr.

Hovrätten för Skåne och Blekinge har i dom den 23 november 2023 i mål B 3666-23, utdömt kränkingsersättning om 50 000 kr vardera för målsägandena. Som skäl för skadestånd tog hovrätten upp att det varit

en brand nattetid och att det varit skrämmande för målsägandena att vakna upp med en brand utanför deras lägenhetsdörr samt att de fått stanna i sovrummet tills branden släckts, brandröken lagt sig och räddningstjänsten hjälpt dem att lämna lägenheten. Hovrätten beaktade även att de inte skadats eller tvingats andas in rök och gjorde en samlad bedömning av kränkingsersättningens belopp om 50 000 kr.

I Göta hovrätts dom den 22 juli 2021, mål B 1998-21, utdömdes kränkingsersättning till de målsägande som befann sig i någon av lägenheterna i samma trapphus som den lägenhet som branden anlades i. Hovrätten konstaterade att den tilltalade genom sitt agerande medvetet utsatt alla människor som befann sig i någon av lägenheterna i samma trapphus för särskild risk. Branden orsakade att trapphuset rökfylldes. Det förelåg en risk för brand- och rökspridning och risk för farlig miljö. De målsägande som befann sig i en lägenhet i samma trapphus och i tillräcklig utsträckning förstod innebörden av det inträffade tillerkändes en kränkingsersättning på upp till 10 000 kr. Det utdömdes inte kränkingsersättning till de målsägande som inte befann sig i byggnaden när branden pågick.

Svea hovrätt fann i dom den 7 mars 2024 i mål B 379-24, om mordbrand och försök till grovt våld mot tjänsteman inte skäl att döma ut kränkingsersättning. Två poliser biträdde i egenskap av förhandlare en insatsstyrka som skulle gripa en person. Den tilltalade kastade brinnande föremål som orsakade en kraftigt uppflammande eld mot poliserna. Enligt hovrätten hade omständigheterna varit sådana att de har haft en särskild beredskap för att utsättas för ett sådant fysiskt angrepp som kom att ske. Av betydelse var vidare att även om försöksbrottet hade varit fysiskt i den mening som avses i skadeståndslagen, hade det tack vare tillfälliga omständigheter inte fullbordats och därmed inte orsakat några skador. Inte heller hade varit fråga om ett angrepp riktat mot polisernas privata sfär. Mot denna bakgrund bedömdes att de inte hade utsatts för ett sådant brottsligt angrepp i tjänsten som gav dem rätt till kränkingsersättning.

2.11.2 Jämkning av skadestånd

Mordbränder leder inte sällan till skador av betydande värden och vid exempelvis mordbränder i skolor är gärningspersonerna ofta unga.

I NJA 1993 s. 727, hade tre 16-åringar gjort sig skyldiga till mordbrand. Skadeståndet sattes ned för två av dem från 918 000 kr till 150 000 kr och för den tredje – som gjort sig skyldig till ytterligare en mordbrand – från 27 miljoner kr till 450 000 kr. Inget solidariskt skadeståndsansvar dömdes ut. Nedsättningen motiverades främst med ungdomarnas behov av återanpassning och motpartens (två försäkringsbolags) begränsade behov av skadeståndet. Vad avser den största branden, i en sim- och sporthall, beaktades att den tilltalade knappast förstått att branden skulle bli så omfattande som den blev.

2.12 Sakkunnigutlåtande – den rättsliga grunden

Ett sakkunnigutlåtande är en brandteknisk bedömning för att ge underlag om det möjliga förloppet avseende brand eller giftig rök för att rätten eller åklagaren ska kunna göra en juridisk farebedömning.

NFC har i SKL Rapport 2012:01 lämnat rekommendationer om vad ett sakkunnigutlåtande bör innehålla. Rapporten är under omarbetning och beräknas vara klar under 2025.

I rapporten rekommenderas att följande slutsatser används i sakkunnigutlåtanden: Att risk förelåg eller att risk inte förelåg för brand- eller rökspridning eller för uppkomst av farlig miljö. Om situationen är svårbedömd kan formuleringen "risk kan inte uteslutas" användas. I domar har slutsatsen "risk kan inte uteslutas" bedömts som låg eller mycket låg risk. I arbetet med en ny rapport kommer NFC att ersätta begreppet *risk kan inte uteslutas*.

Syftet med sakkunnigutlåtandet från räddningstjänsten eller annan är att ge kunskap till polis, åklagare och domstol om det möjliga brandförloppet utan hänsyn till gjord släckinsats. I vissa fall kan frågeställningen vara vilken betydelse en viss tillfällig omständighet har haft på den uppkomna branden och hur händelseförloppet skulle ha blivit om denna omständighet inte hade förelegat.

Ett sakkunnigutlåtande är en brandteknisk bedömning, som får juridisk betydelse för den objektiva sidan av ett visst brott. Vilket brott som föreligger och om den aktuella faran är tillräcklig för att ett visst brott ska föreligga är däremot en juridisk bedömning som görs av åklagare och slutligen av domstolen.

Att som sakkunnig avge ett utlåtande i frågan om det möjliga brandförloppet liknar till stora delar att utföra en riskanalys, att förutsäga, bedöma och beskriva vad som skulle ha kunnat hända. Om den aktuella branden, p.g.a. vidare brand- och rökspridning skulle ha inneburit fara för omfattande egendomsskador eller för att farlig miljö kunnat uppstå om släckningsinsats inte gjorts. I många fall kan de faktiska brand-, rök- och personskadorna som redovisats i ett utlåtande vara tillräckliga för att rekvisiten för mordbrand ska anses uppfyllda förutsatt att skadorna var en rimlig följd vid anläggandet av branden. I vissa fall kan det behövas en riskanalys i frågan om ytterligare fara förelåg, exempelvis om en person skulle öppna dörren till en brinnande lägenhet eller ett trapphus med giftig rök eller om någon skulle tanka på en bensinstation i närheten av en brand i en papperskorg.

Enligt 40 kap. 7 § tredje stycket rättegångsbalken ska ett sakkunnigutlåtande ange de skäl och omständigheter som omdömena har grundats på. NFC har i

SKL Rapport 2012:01²⁵ lämnat följande rekommendationer med anledning av kravet i rättegångsbalken. Rapporten är under omarbetning och beräknas vara klar under 2025.

Rapportens rekommendationer

- Den sakkunnige ska redovisa det underlag som inhämtats och de fakta eller iakttagelser som han eller hon gjort för att komma till sin slutsats. Vanligen besök på platsen, foto, förhör etc.
- Den sakkunnige ska i utlåtandet redovisa vilka vetenskapliga rön eller erfarenhetssatser som omdömet eller slutsatsen bygger på.
- Utförlig redovisning är nödvändig dels för annan sakkunnigs eventuella kontroll och dels för domstolens bedömning av utlåtandet.
- Osäkerhetsfaktorer av betydelse för slutsatsen ska redovisas. Liksom skälet för dessa. Det kan föreligga ett bristfälligt underlag för bedömningen eller så kan säkra erfarenhetssatser för bedömningen saknas.
- Utlåtandet ska skrivas så att det kan förstås av personer utan särskild fackkunskap.

Det rekommenderas att följande rubriker finns med i utlåtandet:

- Anledning till utlåtandet
- Beskrivning av byggnaden och dess omgivning
- Beskrivning av händelsen och räddningsinsatsen
- Faktiska brand- och rökskador
- Faktiska personskador
- Risk för brand- och rökspridning samt risk för uppkomst av farlig miljö för människor att vistas i
- Samlad bedömning
- Underlag för utlåtandet
- Handläggning

Mer information om vad rubrikerna innebär och vad som bör anges under respektive rubrik återfinns i SKL Rapport 2012:01.

Sakkunnigutlåtandet ska förklara vad som hade hänt om branden inte bekämpats. Det är inte en juridisk bedömning utan en vetenskaplig sådan. Det är inte bedömningen som insatsledaren gör på plats. Om man på plats vid släckningsarbetet ställer frågan till insatsledaren får man ofta ett svar utifrån att de är på plats och att det därför inte finns någon spridningsrisk.

²⁵ [SKL Rapport 2012:01](#) Sakkunnigutlåtande till polis, åklagare och domstol beträffande brand och rökspridning.

Man får således en bedömning utifrån omständigheterna vid insatsen, inte en bedömning av faran när branden anlades. Det kan vara svårt att slutligt ta ställning i frågan om mordbrandsfara förelegat till dess en person med särskild behörighet att skriva sakkunnigutlåtanden avgett sitt utlåtande. Ibland kan det finnas behov av att ställa ytterligare frågor till den sakkunnige som besvarats i ett kompletterande utlåtande.

I "Kvantumbranden" NJA 2019 s. 492 skriver Högsta domstolen att den sakkunniges utlåtande bygger på att inga släckningsinsatser görs och att den är oberoende av om personer faktiskt utryms från lokalen. Av sakkunnigutlåtandet i målet framgår att de faktiska brandskadorna begränsades till de pappersbalar som antändes samt till den del av inredningen som antändes men att det fanns alla förutsättningar för att branden skulle få fäste. Av utlåtandet framgår följande slutsatser:

- Risk för brandspridning har förelegat vid denna händelse. Inledningsvis i de intilliggande varuhyllorna, i en förlängning till hela byggnaden.
- Risk för rökspridning har förelegat till hela byggnaden.
- Risk för att det skulle uppstå farlig miljö för människor att vistas i har förelegat i hela byggnaden.

2.13 Slutsatserna i ett sakkunnigutlåtande

Om en samlad bedömning ska göras bör den enligt SKL Rapport 2012:01 innehålla följande svar.

- Risk för brandspridning förelåg inte/förelåg till rummet; till hela brandcellen; till andra brandceller; till trapphus; till annan byggnad m.m.
- Risk för rökspridning förelåg inte/förelåg till rummet; till hela brandcellen; till andra brandceller; till trapphus; till annan byggnad m.m.
- Risk för uppkomst av farlig miljö för människor att vistas i förelåg inte/förelåg (t.ex. p.g.a. en rökfylld trappa eller utrymningsväg).
- Om situationen är svårbedömd kan formuleringen "risk kan inte uteslutas" användas i den samlade bedömningen. Detta kommer dock att ändras i den nya rapporten som planeras att publiceras 2025. Ett resonemang som beskriver vad som gör frågan svårbedömd är lämpligare.

Självfallet kan graden av fara variera. Den kan i vissa fall vara uppenbar och i andra fall mer svårbedömd. I de senare fallen kan det vara lämpligt att den sakkunnige beskriver hur denne gjort sin riskanalys för att komma fram till den samlade bedömningen. Om den sakkunnige har kommit till slutsatsen "risk kan inte uteslutas" är det än mer viktigt att det ges en motivering till varför den sakkunniga kommit till den slutsatsen. Vad talar för risk och vad

talat mot? Finns det några tillfälliga omständigheter som skulle ha betydelse för bedömningen?

Det kan emellanåt vara problematiskt med slutsatserna. Farebedömningen får då göras utifrån motiveringen vad som talar för respektive mot risk sammantaget med övrig utredning. I domar har slutsatsen ”risk kan inte uteslutas” bedömts som låg eller mycket låg risk.

Ett exempel på det kommer från Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 23 november 2023 i mål B 3666-23. I målet angav sakkunnigutlåtandet att det primärt förelåg risk för brandspridning till målsägandenas lägenhet. Vad avsåg spridningsrisken till andra lägenheter i samma flerfamiljshus angavs att sådan risk inte hade kunnat uteslutas. Hovrätten konstaterade utifrån rapporten från SKL, som försvaret lade fram, att formuleringen gav uttryck för en låg risk. Hovrätten ansåg att, även med beaktande av att branden anlades i ett lägenhetshus nattetid då flera människor låg och sov, givet den låga risken för att faran skulle förverkligas, att det inte var styrkt att fara funnits för en omfattande spridning till flera lägenheter med fara för flera människor eller egendom av särskild betydenhet.

Begreppet ”risk kan inte uteslutas” kan illustreras som en gråzon mellan konstaterad fara och en situation där fara helt kan uteslutas.

3 Utredningsarbetet

3.1 Exempel på inledande utredningsåtgärder

Här ges exempel på utredningsåtgärder som är betydelsefulla under inledningen av en förundersökning. Punkterna är tänkta som stöd och inspiration exempelvis vid jour eller när åklagare annars behöver vägledning i den praktiska handläggningen av mordbrandsutredningar. Listan är vare sig bindande eller uttömmande.

I avsnittet har fokus lagts på åtgärder som är specifika för mordbrandsutredningar. Sedvanliga utredningsåtgärder som normalt förekommer i de flesta utredningar har inte tagits med.

3.1.1 Exempel på utredningsåtgärder avseende brottsplatsen

- Överväg behov av HÖK (basstationstömning).
- Kontrollera om det finns övervakningskameror i anslutning till brottsplatsen.
- Det kan finnas skäl att spärra av brottsplatsen om det inte har gjorts.
- Frågor om farebedömning eller spridningsrisk bör inte ställas till insatspersonal vid räddningstjänsten. De har ofta en annan bedömningsgrund än farebedömningen enligt mordbrandsparagrafen. Det är viktigt att rätt person svarar. Om det behövs ett preliminärt svar inför en häktningförhandling så bör en sakkunnig få frågan om denne kan göra en preliminär bedömning.
- Kontrollera om räddningstjänsten har filmer eller bilder från t.ex. kropps- eller bilkameror som kan vara av betydelse i utredningen.
- Brottsplatsen dokumenteras lämpligen med bild eller film. Eventuell dokumentation som gjorts av andra såsom vittnen eller räddningstjänsten bör hämtas in.
- Även omgivningen kring branden kan det finnas skäl att dokumentera i syfte att utreda fara vid en möjlig brand/rökspridning (t.ex. brännbart material i trappuppgångar, på balkonger, i korridorer).
- Rester av brandfarlig/brännbara vätskor eller antändningsanordning bör säkras och skickas på analys.
- Om exempelvis dörrar/fönster är öppna, låsta eller uppbrutna är vanligtvis intressanta detaljer som bör dokumenteras.

- I vissa fall kan det vara av vikt att göra en kontroll av närliggande sop-tunnor och papperskorgar för att eftersöka spår av gärningspersonen eller föremål kopplade till brottet.
- Det är viktigt att kontrollera vilka som befann sig i närheten av branden och i så fall var de befann sig. Syftet är att få underlag till farebedömningen, och det kan också ha betydelse för eventuellt skadestånd.
- Det bör särskilt noteras om brandplatsen är centralt belägen, är i tätbebyggt område eller om det fanns/förväntades befinna sig mycket människor i området. Överväg dörrknackning i syfte att utreda vilka som var hemma i anslutning till brottstiden. Det är viktigt för bedömningen om branden lätt har kunnat sprida sig eller drabba flera personer. Se [avsnitt 2.6.1](#) om grov mordbrand.
- Det är ofta nödvändigt med en planritning, beskrivning eller karta över det drabbade området och lokalerna för att bevisa omständigheterna på platsen och som underlag till sakkunnigutlåtandet.
- Utrymningsmöjligheterna och om det fanns fungerande brand- och utrymningslarm och automatiska släckningssystem såsom sprinklers bör i många fall kontrolleras.
- Loggar från brandlarm, passagesystem och andra övervakade system kan vara värdefulla för det fall brandförloppet är svårt att kartlägga direkt på platsen.
- Det bör i vissa fall, exempelvis i flerfamiljshus eller på institutioner, kontrolleras om det finns särskilda omständigheter som ökar faran, så som de närvarandes ålder eller bristande förmåga att sätta sig i skydd och om utrymmen är låsta eller annars särskilt svåra att ta sig ut från.
- Efterforska om det finns bilder från platsen för branden.

3.1.2 Exempel på utredningsåtgärder avseende misstänkt person

- Notera att presumtion för anhållande och häktning föreligger.
- Kläder bör undersökas efter spår från brandfarliga vätskor och spår från branden i form av värme/brandskador.
- Kroppsbesiktning för att säkra spår på främst händerna av brandfarliga vätskor (behöver utföras inom tre timmar) och spår av hantering av eld som exempelvis brännmärken eller förekomst av sot.
- Har misstänkt en historik med att anlägga bränder?
- Misstänkts koppling till brottsplats och målsägande bör utredas (överväg t.ex. hemliga tvångsmedel på misstänkts telefon).
- Om det finns särskilda omständigheter som ökar faran bör det utredas om den misstänkte har haft kännedom om dessa omständigheter.

- Finns det anledning att utreda misstänkts psykiska mående? Se [avsnitt 2.5](#) om uppsåt.

3.1.3 Exempel på utredningsåtgärder avseende målsägande och vittnen

- Räddningstjänsten är i regel först på plats och kan göra goda iakttagelser av brand- och rökutveckling, brottsplatsen och personer på platsen. Vittnesförhör med dem bör hållas (räddningstjänsten skriver en insatsrapport men fler detaljer kan fångas upp i vittnesförhör).
- Det bör hämtas in en skriftlig redogörelse från de första polispatrullerna på plats alternativt hållas vittnesförhör angående deras iakttagelser för att utreda hur situationen var när de kom till platsen avseende brand- och rökutveckling, vilka som fanns där, om lokalens dörrar och fönster var öppna eller stängda, brandens förlopp och iakttagelser av den misstänkte.

Nedanstående är exempel på frågor som det kan vara av betydelse att ställa till dem som var hemma vid eller annars i närheten av branden.

- Personens iakttagelser, framförallt de initiala, av brandlarm, brand och brandrök.
- Var röken fanns eller kom från och hur röktätheten var.
- Vilka iakttagelser personen har gjort av öppna eller stängda fönster eller dörrar.
- Om personen har sett eller hört andra personer på platsen.
- Vilken annans egendom fanns det fara för. Vilket ekonomiskt och ideellt värde (vid någons hem).
- Hur länge har de bott i huset/området. Brukar de vara hemma vid den tidpunkt på dygnet då branden brutit ut. Finns det personer i området som av olika skäl har svårigheter att sätta sig i säkerhet. Är de bekanta med den misstänkta gärningspersonen och vad känner de till om varandra (kan ha betydelse för uppsåt i förhållande till fara för annans liv och hälsa).

3.1.4 Exempel på utredningsåtgärder vid skador eller fara för liv och hälsa och fara för omfattande förstörelse av annans egendom

- Skador till liv och hälsa bör dokumenteras genom läkarjournaler eller rättsintyg och foton.
- Eventuella materiella skador orsakade av branden eller röken bör utredas och dokumenteras.
- Sakkunnigutlåtandet bör innehålla en beskrivning av de faktiska brand-, rök- och personskador som branden har lett till. Se därför till att sakkunnig underrättas om sådana skador som framkommer under utredningen.

3.2 Insatsledare och sakkunnig

Ibland sammanblandas insatsledare och sakkunnig. Räddningstjänsten har en mängd olika benämningar på olika ledningsfunktioner såsom räddningschef, vakthavande befäl, larm- och ledningsbefäl, regional insatsledare, insatsledare, styrkeledare, gruppleddare osv. Förenklat utifrån åklagarens horisont kan sägas att insatsledaren är den person som är ledare för själva släckningen av branden. Den sakkunnige är den person som har en särskild behörighet att, i efterhand, analysera och beskriva vad branden har inneburit konkret och utgjort fara för. Det är fråga om två olika arbetsuppgifter, som i och för sig ofta fullgörs av en och samma person. Om en insatsledare i samband med insatsen uttalar sig om att det inte föreligger någon spridningsrisk är det i regel i förhållande till om branden kommer att släckas eller har släckts. Ett preliminärt sakkunnigutlåtande avser däremot spridningsrisken eller faran om en släckningsinsats inte vidtagits.

3.3 Protokoll över brandplatsundersökning

Det är viktigt att tidigt utföra en brottsplatsundersökning för att utreda var branden startat och vad som orsakat branden. Brandfarliga vätskor avdunstar mycket snabbt. Precis som i andra förundersökningar gör polisens kriminaltekniker en brottsplatsundersökning och NFC analyserar fynden, det är inte räddningstjänstens uppgift. Räddningstjänstens insatsrapport innehåller dock en preliminär bedömning av orsaken till branden (syftet är i huvudsak att skapa ett statistiskt underlag). Det är värdefullt med tydlighet om vem som ska göra vad.

- Var uppmärksam på sådant som pekar på att branden är anlagd eller att den har uppstått av oaktsamhet.
- Möjliga brandorsaker, som exempelvis elektriska fel eller andra brandstiftare som glödlampor eller mobilladdare bör utredas för att få klarhet i om branden är anlagd eller om den kan ha uppkommit på något annat sätt.

Ett exempel på hur viktigt det är med utredning av brandorsaken är Svea hovrätts frikännande dom den 7 februari 2023 i mål B 14733-22. Hovrätten konstaterade att det inte har gjorts någon kriminalteknisk undersökning av branden. Det bedömdes därför vara oklart om branden var anlagd eller om den hade uppkommit på annat sätt. Plastpåsen på brandplatsen med DNA från den tilltalade talade visserligen för att denne kunde ha befunnit sig på platsen för branden. Utredningen var dock enligt hovrättens mening i denna del ofullständig och inte tillräcklig för en fällande dom. Hovrätten frikände därför den tilltalade.

3.4 Sakkunnigutlåtande – i praktiken

I vissa fall, särskilt i äldre rättsfall, benämns sakkunnigutlåtande som spridningsutlåtande eller spridningsintyg. Som anges i [avsnitt 2.3.3](#) finns nackdelar med att tala om spridningsrisk och NFC avser därför att revidera användningen av begreppet spridningsrisk i sin vägledning. Sakkunnigutlåtande är det begrepp som används för utlåtanden.

När det gäller beställning av sakkunnigutlåtande och forensiska undersökningar samt kontakter med sakkunniga och forensiker hänvisas till Rättslig vägledning (Räv 2022:31) [Forensiska undersökningar – en handläggningsvägledning för åklagare](#).

3.4.1 Inför häktningsframställan

Det är sällan möjligt att hämta in ett sakkunnigutlåtande innan häktningsförhandlingen med hänsyn till det underlag som behövs för att kunna lämna ett utlåtande, bl.a. protokoll över brandplatsundersökning se [avsnitt 3.4.2](#). Det gäller även ett preliminärt sakkunnigutlåtande. Ett uttalande från en insatsledare om spridningsrisken görs i regel i förhållande till om branden kommer att släckas eller har släckts och fyller således inte syftet att få uppgifter om faran om en släckningsinsats *inte* vidtagits. En insatsledare ska inte heller i efterhand analysera vad som hänt om släckningsinsatsen inte gjorts. Utvecklingscentrums uppfattning är att det i de flesta fall är tillräckligt med omständigheterna på brandplatsen och initiala uppgifter från räddningstjänsten för bedömningen av sannolikheten för att det att det förelegat en mordbrandsfara.

3.4.2 Beställning av sakkunnigutlåtande

Som framgår av det ovan nämnda rättsliga vägledningen är beställar- och mottagardialog viktigt. Det är angeläget att i kontakten med räddningstjänsten, när de ska skriva sakkunnigutlåtande förklara vad man vill ha svar på och varför samt att de får tillgång till ett korrekt och heltäckande underlag, inte minst för att undvika onödigt arbete. I SKL Rapport 2012:01 anges att när det är oklart vilka frågeställningar som önskas besvarade bör de sakkunniga ta kontakt med polis eller åklagare för att få en specificerad begäran. Det kan också finnas någon särskild omständighet som den sakkunnige uppmärksammat och som är av betydelse för dennes bedömning men inte omfattas av beställningen. Även i sådana fall kan det enligt rapporten vara lämpligt med en kontakt. Viktiga delar i underlaget är brottsplatsundersökningen och förhörsuppgifter av vittnen inklusive räddningstjänst om brandens inledning och omfattning. Nedan följer exempel på frågor och andra omständigheter att tänka på vid beställningen.

- Har det varit fråga om brand, rök eller farlig miljö inom utrymmet där branden bedöms ha startat?

- Har risk förelegat för brand- eller rökspridning till andra rum och till angränsande utrymmen?
- Har risk förelegat för brand- eller rökspridning till angränsande byggnader och i så fall vilka?
- Det framgår av SKL Rapport 2012:01 att de faktiska brand- och rök-skadorna ska framgå av sakkunnigutlåtandet. Eftersom det finns ett fokus på spridningsrisk i sakkunnigutlåtandena är det viktigt att de faktiska skadorna inte tappas bort. Sakkunnig bör underrättas om sådant som framkommer i utredningen om skador på person och egendom.
- Vilka personskador som brand eller rök har lett till får utredas genom inhämtning av journalhandlingar eller rättsintyg. De sakkunniga är inte medicinskt kunniga. De kan svara på om de skulle utrymma en lokal eller inte låta sin personal gå in utan särskild utrustning och översiktligt svara på vilken fara som har förelegat såsom exempelvis hetta, giftig rök eller liknande. För medicinska frågeställningar får man vända sig till läkare som är kunnig på området.
- Motsvarande gäller för bedömningen om det förelegat fara för omfattande förstörelse av annans egendom. I sakkunnigutlåtandet anges vilken egendom som det förelåg fara för men frågan om förstörelsen är att bedöma som omfattande ligger på åklagare och domstol.
- Det bör anges om det har varit fara för uppkomst av farlig miljö för människor att vistas i eller om det faktiskt har varit en farlig miljö.
- Om utrymmen har behövt utrymmas eller insatspersonal har haft behov av andningsskydd eller annan skyddsutrustning för att gå in är det att anse som en farlig miljö enligt SKL:s rapport 2012:01.
- Vid rökutveckling i utrymmen där människor befunnit sig bör sakkunnig vid behov tillfrågas om rökutvecklingens eventuella följder. Hur snabbt fylls utrymmet med rök? Uppstår en farlig miljö för människor? Kan det uppstå en situation där det är svårt att sätta sig i säkerhet?
- Det bör i vissa fall efterfrågas om det förelegat en fara där en faktisk skada redan har inträffat. Exempelvis vad det skulle ha inneburit för fara om en person befunnit sig i eller kommit in i den lokal som brann eller om någon öppnat dörren till ett brinnande trapphus. Utredningen får sedan visa om det utgjorde en tillfällig omständighet.

3.4.3 Särskilt om sakkunnigutlåtande vid brand som slocknat eller har brunnit ut

- Fråga om anledningen till att branden slocknade eller inte spred sig.
- Utred alternativa händelseförlopp och kontrollera vad sannolikheten var för att det skulle bli på ett annat sätt.

3.4.4 Nationellt forensiskt centrum

NFC kan bistå i en mordbrandsutredning i bl.a. följande situationer:

- Undersöka förekomst av brandfarliga vätskor/brännbara vätskor.
- Undersöka om det finns skador på t.ex. kläder orsakade av värme/brand.
- Undersöka vätskors och fasta materials brandegenskaper.
- Identifiera brandskadade föremål.
- Utföra försök eller rekonstruktioner.
- Undersökning av fördröjningsanordningar.
- Biträde på brandplats.
- Granskning av fakta i utsagor från misstänkt och vittnen.
- Hjälpa med farebedömningen.
- Beräkning av hur lång tid det tar för det aktuella utrymmet att rökfyllas utifrån aktuell brand.
- Brandtidsutredning dvs utredning om hur lång tid det tar för en brand att utvecklas. Det kan ha betydelse för att knyta en misstänkt till brottet.
- Vid förberedelse till mordbrand där räddningstjänsten inte alltid kan skriva ett sakkunnigutlåtande.
- Om åklagaren är tveksam till slutsatsen i ett sakkunnigutlåtande eller det finns skäl att ifrågasätta sakkunnigutlåtandet.
- När en sakkunnig har funnit att "risk inte kan uteslutas" finns det en möjlighet att vända sig till NFC för en andra bedömning om det finns skäl för det.

Rättslig vägledning (Räv 2022:31) [Forensiska undersökningar – en handläggningsvägledning för åklagare](#) ger vägledning i frågor om beställning av sakkunnigutlåtande och forensiska undersökningar samt kontakter med sakkunniga och forensiker. Här hanteras även frågor om säkring och hantering av spår och bevis samt annan vägledning under förundersökningen och under rättegången.

3.5 Frågor till sakkunnig när fara inte bedömts föreligga

I de fall risken för brandspridning bedömts ha varit utesluten p.g.a. en tillfällig omständighet bör denna om möjligt redovisas i utlåtandet, liksom vad som skulle ha kunnat inträffa om omständigheten inte förelegat.

Ta reda på vilket underlag den sakkunnige har haft. Det kan vara något som bör vara med i utredningen eller som saknas i den sakkunniges underlag.

3.5.1 Kontrollfrågor när fara inte bedömts föreligga

- Skulle räddningstjänsten ha kunnat låta bli att göra utryckning till platsen?
- Vad hade hänt om något eller några för branden kritiska förhållanden hade förändrats?
- Vilken betydelse har fönsters, dörrars och ventilationsöppningars lägen samt ventilationsfunktioner haft för brandförloppet?
- Har någon speciell omständighet haft betydelse för att branden slocknat? Om denna omständighet inte hade inträffat, var då brandbelastningen ändå tillräcklig för att brand- eller rökspridning skulle ha kunnat ske?

3.5.2 Exempel på frågor till sakkunnig vid vissa händelser

Exempel händelse	Frågor till sakkunnig
Brännbar vätska har hällts ut och antänts i en trappuppgång. Brandförloppet var snabbt och kortvarigt. Vare sig människor eller omfattande egendom har skadats.	Vad hade kunnat hända om någon öppnat sin lägenhetsdörr eller gått ut i trapphuset när elden antändes?
Det har brunnit i ett soprum i en källare. I anslutning till soprummet fanns en dörr till en samlingslokal där människor befann sig.	Hur hade brand- och rökspridningen kunnat påverkas om denna dörr hade öppnats?
En antänd bensinbomb har kastats men den har inte krossats och innehållet (bensinen) har brunnit ut utan att sprida brand.	Vad hade kunnat hända om den hade krossats? Hade det då funnits tillräckligt med energi för att antända föremål i utrymmet, med påföljande risk för brand- och rökspridning?
En person har hällt ut en mindre mängd bensin på golvet i ett normalt stort rum.	Har det genom den uthållda mängden bensin funnits risk för att en farlig gasblandning kunnat uppstå i närheten av en potentiell tändkälla, exempelvis en termostat som slår till? Skulle den uppkomna branden ha inneburit fara för brand- och rökspridning?
En person har slängt in brinnande papper i brevinkastet i en lägenhetsdörr. Det låg inte något lättantändligt material nedanför brevinkastet men vid sidan om dörren fanns en trasmatte under en klädhängare med jackor.	Kunde det brinnande pappret ha landat på trasmattan i stället? Vad hade då hänt? Om mattan hade kunnat börja brinna, var det då fara för brand- och rökspridning? Hade det varit fara för spridningsrisk inom respektive utanför utrymmet? Hade det kunnat leda till fara för människors liv eller hälsa?

3.6 Viktigt att tänka på

3.6.1 Farebedömningen

Det är viktigt att i rätten argumentera för att det är ett fare- och inte ett effektbrott. Med andra ord är det inte effekten eller resultatet av den anlagda branden som ska beaktas utan det är faran. Faran ska nå upp till en nivå som är värd att beakta. Är det en fara som skulle påverka handlandet? Skulle man göra något liknande i sitt eget hem? Skulle räddningstjänsten kunna låta bli att rycka ut till platsen eller vidta några åtgärder?

Tiden på dygnet har inte sällan betydelse för farebedömningen. Var det en tidpunkt då många personer befann sig eller kunde förväntas befinna sig på platsen och därigenom utsättas för fara? En brand nattetid när de drabbade ligger och sover antas i regel öka faran. Omvänt kan det i enlighet med Högsta domstolens uttalande i "Kvantumbranden" NJA 2019 s. 492 påverka farebedömningen i begränsande riktning. "Branden har visserligen anlagts dagtid när många människor befann sig i butiken. Detta har emellertid också inneburit att risken för att branden skulle förbli oupptäckt och hinna utvecklas fullt ut har varit relativt liten".

3.6.2 Omfattande förstörelse

Vid mordbränder där det inte har förelegat fara för annans liv eller hälsa utan endast fara för omfattande förstörelse av annans egendom ligger det ett krav av kvantitativt slag i begreppet omfattande. Egendomens värde från ekonomisk, kulturell, ideell eller annan synpunkt inverkar emellertid också på bedömningen. Värde av ett hem är av ideell natur. När det gäller beräkningen av värdet av en byggnad kan underlag inhämtas utifrån byggnadens taxeringsvärde. Även försäkringsvärdet kan ge underlag för att bedöma värdet. En annan möjlighet är att kontroll på Booli vad likvärdiga hus i området har betingat för försäljningsvärde. När det är fråga om kultur-egendom och kulturarv så ansvarar Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen för dessa frågor.

3.6.3 Skolbränder

Skolbyggnader tillhör sådana specialbyggnader som enligt 2 kap. 2 § och 3 kap. 2 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) är undantagna från skatte- och avgiftsplikt. De saknar därför taxeringsvärde. I stället kan försäkringsvärdet ge ledning i frågan om rekvisitet "omfattande förstörelse" är uppfyllt.

Det bör beaktas att skolor är samhällsviktiga. Det kan finnas skäl att utreda vad det skulle kunna leda till för följder för elever och personal ifall en skola skulle brinna ner.

3.6.4 Trapphus, skoltoaletter och brevinkast

Bränder i trapphus, skoltoaletter och brevinkast innebär ofta svåra farebedömningar. Det är i regel fråga om en mycket kortvarig och isolerad effekt, ofta med avsaknad av lättantändligt material i utrymmet. Här är det av betydelse om branden eller förbränningsprocessen varit utom kontroll eller så stark att den inte skulle självslockna. Även sannolikheten för alternativa händelseförlopp har betydelse, exempelvis hade det förelegat fara för det fall att någon hade öppnat dörren till trapphuset eller skoltoaletten när det brann.

Vid brand i lokaler eller trapphus där branden leder till en rökutveckling kan det vara av betydelse för farebedömningen att utreda hur lång tid det skulle ta för att branden/brandröken skulle bli livsfarlig eller så tät att det skulle vara svårt att orientera sig. Fråga är även hur människor med olika förutsättningar exempelvis barn skulle reagera i den situationen. Har det i farebedömningen beaktats risk för att människor drabbas av panik eller av andra skäl har svårt att sätta sig i säkerhet?

3.6.5 Blockerade nödutgångar

Av betydelse för farebedömningen och uppsåtet är även spärrade nödutgångar eller bristen på nödutgångar. Vid spärrade nödutgångar bör även andra brottsrubriceringar som mord eller försök till mord övervägas. Se [avsnitt 2.9](#) om konkurrens.

3.6.6 Sprinklers och branddörrar

I [avsnitt 2.8.4](#) behandlas frågan om automatiska släckningssystem och hur de påverkar farebedömningen vid anlagda bränder. Sprinklers och andra automatiska släckningssystem kan påverka både farebedömningen och bedömningen av uppsåtet.

Frågan om konkret fara vid uppkomst av giftig rök har bedömts i flera mål. Det har i dessa mål funnits sprinkleranläggningar som släckt elden men faran för farlig miljö p.g.a. giftig rök har beaktats i bedömningen. I sådana fall är det viktigt att det utreds om det fanns en konkret fara för farlig miljö för människor att vistas i. Det ska nå upp till fara för annans liv eller hälsa. I de flesta fall är det tillräckligt med sakkunnigutlåtande men i vissa fall kan det finnas skäl att låta NFC utreda frågan. Exempelvis kan med hjälp av NFC utredas hur lång tid det skulle ta för att den aktuella lokalen eller byggnaden att skulle bli rökfylld och utgöra en farlig miljö för människor att vistas i.

Förekomsten eller avsaknaden av fungerande sprinklers kan ha betydelse för uppsåtsbedömningen. Det är därför av vikt att förekomsten av sprinklers, deras funktion och den misstänktes kännedom om förhållandena utreds.

En branddörr kan ha betydelse för bedömningen av faran då de i vissa fall hindrar elden längre tid än vanliga dörrar, men det finns begränsningar i det skydd en branddörr kan ge. Om någon skulle öppna en branddörr försvinner i regel skyddet och även i vissa fall där dörren är stängd räcker skyddet inte till.

3.6.7 Suicidförsök

En fråga som är svår på många sätt är suicidförsök genom att tända eld på sig själv. Om det har skett på en plats som kan ha inneburit fara för annans liv eller hälsa eller fara för omfattande förstörelse av annans egendom bör det som huvudregel utredas som en mordbrand. I dessa fall är det viktigt att inte göra en uppsåtsbedömning i ett för tidigt skede, innan själva gärningen är utredd. En kriminalteknisk undersökning av brottsplatsen, utredning avseende gärningspersonen och ett sakkunnigutlåtande bör inhämtas innan en uppsåtsbedömning görs. Gärningspersonen kan även haft uppsåt till att döda eller skada andra människor eller egendom, eller varit likgiltig till att agerandet ledde till den faran, även om det primära syftet var att ta sitt eget liv.

I Göta hovrätts dom den 11 oktober 2010 i mål B 1590-10, tände en man eld på sig själv i Migrationsverkets lokaler. Hans primära syfte var att ta sitt eget liv. Han hade enligt hovrätten också velat visa det felaktiga i Migrationsverkets beslut. Det hade inte varit en tillfällighet att branden anlades inne i Migrationsverkets lokaler, och han kände till att åtskilliga människor vistades där. Den omständigheten att han hade varit beredd att anlägga en brand inomhus med hjälp av en så brandfarlig vätska som bensen innebär, även om han måhända inte aktivt har tänkt på det just då han antände bensen, att han måste ha insett risken för att det skulle kunna uppstå en okontrollerad brand med följder för såväl människor som egendom. Detta hade inte avhållit honom och hovrätten fann att han ska anses ha agerat med uppsåt.

3.6.8 Åtal och rättegång

- Det är lämpligt att åberopa förhör med den sakkunnige och den kriminaltekniker som har skrivit protokollet över brandplatsundersökningen. I ett flertal domar har man varit kritisk till att rätten inte har kunnat fråga den sakkunnige om dennes slutsatser eller kriminalteknikern om brandorsaken.
- Det kan även vara bra att åberopa förhör med dem som var först på plats, såsom insatspersonal från räddningstjänsten och polisen.
- Det inte sällan fråga om omfattande skadeståndsbelopp som kräver omfattande och tidskrävande utredning. Ibland innebär det en väsentlig olägenhet att föra talan. I den rättsliga vägledningen (RäV 2023:3) [Skadestånd](#) behandlas de situationer när det kan vara aktuellt.

- Observera att målsägande i vissa fall har möjlighet att få kränkingsersättning vid mordbrand. Se [avsnitt 2.11.1](#) om skadestånd.
- Det är viktigt att under huvudförhandlingen tydliggöra att mordbrand är ett fare- och inte ett effektbrott.

4 Sammanställning av publicerade rättsfall

NJA 1959 s. 150	Eld – förbränningsprocess
NJA 1980 s. 191	Inte omfattande förstörelse avseende lastbil värde 95 000 kr (nu ca 300 000 kr)
NJA 1980 s. 650	Uppsåt 19-åring (bensindunk mot hus)
NJA 1981 s. 604	Omfattande förstörelse? Väsentligt värde av ideell natur (hem)
NJA 2004 s. 176	”Hiv-fallet” Konkret fara?
NJA 2008 s. 423	Fara för liv och hälsa, inte mindre allvarlig
NJA 2008 s. 1060	Konkret fara? Beaktansvärd risk? (Spikbrädorna)
NJA 2009 s. 149	Likgiltighetsuppsåt 15-åringar (tomtebloss)
NJA 2011 s. 611	”Lastbilssläpet” Omfattande förstörelse vid värde 3 miljoner kronor
NJA 2017 s. 531	”Bussen i Östberga” Fråga om försökspunkten m.m.
NJA 2019 s. 492	”Kvantumbranden” Grov mordbrand?
RH 1996:53	Fråga om försökspunkten (Bensinmack)

ÅKLAGARMYNDIGHETEN